

53295

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇUKUROVA BOZLAKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ALİ DAĞISTAN

T. 53295

GÜZEL SANATLAR ANASANAT DALI
MUSİKİ SANAT DALI
TÜRK HALK MÜZİĞİ ALANI

MAYIS 1996

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÇUKUROVA BOZLAKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ DAĞISTAN

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 26.05.1996

Tezin Savunulduğu Tarih : 18.06.1996

Tez Danışmanı : Y.Doç.Afşin EMİRALIOĞLU

Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr.Selahattin IÇLI

Y.Doç.Dr.Gökten AY

MAYIS 1996

ÖNSÖZ

Bozlaklar küçüklüğümden beri zevkle dinlediğim ve sürekli ilgimi çeken bir uzun hava türü olmuştur.

Türk Halk Müziği içerisinde önemli bir yere sahip olan bozlaklar üzerinde detaylı bir araştırmanın olmaması çok önemli bir eksikliktir. Özellikle günümüzde bir kültürel kimlik bunalımı yaşanırken böylesine köklü kültür ürünlerinin ihmal edilmiş olması konunun önemini daha da arttırmaktadır. Bu arada bu konuyla ilgili ilk ciddi araştırma diyebileceğim "Bozlaklar" konulu tez çalışmasından dolayı sayın Erol PARLAK'a ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

Hazırlamış olduğum Çukurova Bozlakları adlı bu çalışma genel bozlak konusuna bir katkı sağlama ve bu konuyla ilgili yeni yaklaşımlar getirme amacını gütmektedir.

İmkanların elverdiği ölçüde bozlakları kendi ortamında algılayabilmek için Çukurova'yı ilçe ilçe, köy köy dolaşmaya çalıştım. Özellikle doğal ortamda, sanat kaygısı taşımadan söyleyen insanlardan dinledim. Bu araştırma süresince bir Çukurova'lı olarak yitirmeye başladığım öz duyguları yeniden kazanma imkanını da bulmuş oldum. Bunu da kendim için ayrıca büyük bir kazanç saymaktayım.

Bu çalışmanın bundan önce yapılmış çalışmalara bir katkı, bundan sonra yapılacak çalışmalara da bir ön kaynak olmasını umut etmekteyim.

Çalışmalarım sırasında bana rehberlik eden Danışmanım sayın Y.Doç.Afşin EMİRALIOĞLU'na, yardımlarına başvurduğum sayın Gönül TÜRETKEN'e, sayın Öğr.Gör.Yücel PAŞMAKÇI'ya, sayın Öğr.Gör.dr.Mustafa ERKAN'a, derleme çalışmalarım sırasında bana zaman zaman eşlik eden sayın Mehmet BEKAR ve sayın Mehmet DİNÇ'e ve tüm kaynak kişilere, ayrıca bu çalışmam sırasında benden manevi desteğini esirgemeyen kıymetli eşim Halime DAĞISTAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ali DAĞISTAN
İstanbul, 1996

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
GİRİŞ.....	XIII

BÖLÜM : I

1. ADANA'NIN TARİHSEL BİRİKİMİ VE SOSYO - EKONOMİK

YAPISI.....	1
1.1. Tarihsel Birikim.....	1
1.2. Sosya - Ekonomik Yapı.....	6

BÖLÜM : II

2.1. BOZLAK TERİMİNİN ANLAMLARI, TANIMLARI	16
2.1.1. Yazılı Kaynaklara Göre	16
2.1.2. Uzmanlara Göre.....	17
2.1.3. Terim Yapısı.....	18
2.2. ÇUKUROVA BOZLAKLARININ TARİHÇESİ	20

BÖLÜM : III

1. ÇUKUROVA BOZLAKLARININ EDEBİ YAPISI	30
1.1. Nazım Şekilleri.....	30
1.2. Kafiye Düzeni.....	33
1.3. Duraklar.....	36
2. ÇUKUROVA BOZLAKLARININ DİL VE AĞIZ YAPISI.....	36

3. ÇUKUROVA BOZLAKLARINDA İŞLENEN KONULAR.....	37
3.1. Yiğitlik, Kahramanlık ve İskan.....	38
3.2. Yurt Güzellemleri ve Sosyal Konular.....	40
3.3. Sevgi.....	42
3.4. Ölüm.....	44
4. ÇUKUROVA BOZLAKLARINDA GÖRÜLEN MAHLASLAR	46
5. ÇUKUROVA BOZLAKLARININ İSİMLENDİRİLMESİ.....	49
5.1. Kişi Adıyla Anılan Bozlaklar.....	50
5.2. Aşiret ve Boy Adıyla Anılanlar.....	50
5.3. Coğrafi Yapıların Adıyla Anılanlar.....	50
5.4. Girişte Kullanılan Ünlemlerle Adlandırmalar.....	51
6. ÇUKUROVA BOZLAKLARI ÜZERİNE YAPILAN YANLIŞ TANIMLAMALAR.....	51
 BÖLÜM : IV	
1. ÇUKUROVA BOZLAKLARININ MÜZİKAL YÖNÜ.....	53
1.1. Ses Dizileri ve Seyir Özellikleri.....	53
 SONUÇ.....	
57	
KAYNAKLAR.....	
60	
 EKLER	
EK - 1 Yöresel Terim ve Deyimler.....	61
EK - 2 Notalar.....	62
EK - 3 Metinler.....	71
 ÖZGEÇMİŞ.....	 72

ÖZET

Çukurova Bozlakları başlığı altında yapılan bu tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Çukurovanın tarihsel ve kültürel birikimi ile sosyo ekonomik yapısı araştırılmıştır.

İkinci bölümde ise Çukurova Bozlaklarının tarihçesi Çukurova tarihçesiyle birlikte ele alınmıştır

Üçüncü bölümde ise Çukurova Bozlaklarının edebi yapısı incelenmiş ve örneklendirilmiştir.

Dördüncü bölümde Çukurovadan derlenen bozlakların genel olarak melodik yapısı konusunda tesbitler yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise yapılan araştırmadan ortaya çıkan sonuçlara dayanılarak tesbitler yapılmış çeşitli yargılar ortaya konmuş ve genel bir bozlak tanımı yapılmıştır.

SUMMARY

Bozlaks - Bozlaks which are important in Turkish Folk Music are considered as uzun hava (vocal tunes without lyric) and in this part of Turkish Folk Music. They are still sung in many different regions in Anatolia. One of the regions which continues the Bozlak singing tradition is Çukurova Bozlaks which exist in Çukurova region have been contented in our thesis .

When Çukurova is mentioned the city of Adana, which is surrounded by Toros mountains and which is situated in the middle of Çukurova Plain is recalled. Bozlaks have been collected from this region and been examined in our thesis.

Adana is an old historic town which is based on very old times and which has been the stage for many previous performances of the ancient civilisations. Hittits, Assyrians, Romans, Byzantians, Armenians and Mamelukes used to live in these lands and after a duration which began with Ramazanoğlu, the city became the land of Turks and Turkish people.

An Oğuz Branch of the Turkish race settled in the feet of Toros Mountains and from there they arrived in Çukurova and continued their traditional living style which is nomadic and between the plain of Çukurova and Toros Mountains. Bozlaks have been brought to the region by these nomadic Turkish people and since they have continued their living and have not left their traditional nomadic life, they still keep the possessed cultural values and culture have survived until today. Bozlak is a Turkish word which has been brought to Anatolia by muslim Oğuz Branches of Turkish races who are Türkmens and have been used with different meanings in different parts of Anatolia. During this historic course its musical meaning and tune has come forward. These long tunes (uzun hava) which are mournings and cryings for help, mean "bozulamak" in Turkish so these tunes are called "bozulak" but in time, they are shortened to be "bozlak". The verbal structure of Bozlaks

Bozlaks are Turkish Folk Poems which are considered in Turkish Literature. They are based on oral narration and metre based on the number of syllables. The poetry of the lyrics are in the form of "koşma" which are known as folk poems. Eleven syllabled and eight syllabled forms of "koşma" poetic forms are used. Some of the bozlaks which have been collected, gaining richness by the repetitions at the end of the lines and these repetitions are done in different style. Since Bozlaks are lyric poem forms, in koşma style, their rhyme orders are naturally in koşma rhyme order too. The syllable pauses are generally like $6+5=11$ $5+6=11$. We mostly notice them to be used as $6+5=11$

The language of these bozlaks is pure and unspoiled Turkish, Poets like Karacaoğlu and Dadaloğlu have added a lot in to this. Differences between the usage of a language is called "ğiz" (dialect) or manner of speaking.

When regional differences of that area also their expressions and idioms are added into this then it is called "regional manner" . The regional manner is noticed in bozlaks. The regional manner of Çukurova Bozlaks is "Türkmen manner." Subjects of Çukurova Bozlaks are nearly the same as the ones in Turkish Folk Music. The general theme of bozlaks are social events or happenings in our lives so they are a part of our lives. Most of the themes in bozlaks are related to social life and they can be put forward like this:

- a) Heroism Braveness and inhabiting
- b) Country praising poems, social subjects.
- c) Love
- d) Death

The most prominent bozlaks lyrics belong to "Karacaoğlu" who is a very famous folk poet. Unfortunately there is not much information and evidence about him and his life. The most important knowledge and sources about him are the poems written by him and survived until our time . Some of these poems have changed a little because they have been moved from one

ear to another and sung by different people. Most of these poems have been written in leather pieces called "cönk" .As it has been understood from the poems he is one of the greatest folk poets of the seventeenth century.

As it has been believed by most of the researchers he lived in Çukurova and he was a Türkmen .He is a poet who narrated poems with a pure, clear and fluent Türkish during the most powerful period of the Ottoman Empire.

Karacaoğlu wandered all around Anatolia and told his poems . By doing this he added a lot to Turkish culture and language in the name of language unity.

He has been an important factor in keeping Turkish identity with the subject of his poems and their really simplicity .

Karacaoğlu who has passed much beyond nomadic tribes ethnic groups religion and sect fights has prepared (a basis for) a national unity peace and brotherhood with his poems and the messages have been given through them.

Another important poet in Çukurova Bozlaks is, Dadaloğlu. Our knowledge about him is again through his poems and through people. Some of

the certain results we came through his poems are he also lived in Çukurova. He comes from "Avşar Türkmen." He lived during the years when settling was compulsory. Dadaloğlu is a "war poet". His literary character has been effected from Karacaoğlu's humanity and love, Pir Sultan's dignity and Köroğlu's braveness.

Another poet from Çukurova is Elbeyli. He is the leader of a Türkmen tribe in Çukurova called İlbeyli.

Apart from these poets, Aşık Hüseyin, Kul Mustafa, Deli Boran are the other poets should be mentioned in bozlaks of Çukurova .

Çukurova Bozlaks are sometimes named after people, tribes or branch of a race related to their geographic structures and the exclamations done in the introductory part of a bozlak.

In Çukurova Bozlaks there are two scales Their movements are descending. Bozlaks which are written on the first scale move between the upper and lower eighth notes making a small pause on the third and fifth notes and rest on the first note again.

Bozlaks which are written on the second scale between the upper and lower eighth notes which are written with another four notes in addition which is

an octave . Bozlaks written with this scale usually begin with an exclamaniton.

As a result, Çukurova Bozlaks are written in wide ranges which move between upper and lower notes and which are written in Türkmen manner and are called "Türkmeni Bozlaks"

GİRİŞ

Bozlaklar Türk Halk Müziği içerisinde yer alan bir uzun hava türüdür. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde görülen bozlaklar, gerek icrasındaki kendine has tavrıyla, gerek duygu yoğunluğuyla genel uzun havalar içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Bozlakların yoğun olarak görüldüğü bölgelerden birisi de Çukurova bölgesidir.

Ancak bugün "Bozlak" dendiği zaman Orta Anadolu akla gelmektedir. Bozlakların bu bölgeye has bir uzun hava olduğu doğrultusunda bir anlayış ve yargı oluşmaktadır. Bozlak geleneğini sürdüren diğer yöreler ve o yörelerin bozlakları unutulmaya, hatta bozlak olarak kabul dahi edilmemeye başlanmıştır. Bozlakları ihmal edilen yörelerin başında da Çukurova gelmektedir.

Çukurova'da 1936 yılında yapılan Bela Bartok'un önderliğindeki araştırmadan başka kapsamlı bir müzik araştırması yapılmamıştır. Bela Bertok'un yaptığı araştırmanın kapsamı ve amacı da zaten bozlaklara yönelik olmayıp genel ezgi derlemesi biçimindedir. O araştırmada yapılan derlemelerde bozlaklarında bulunmasına rağmen, bozlaklar konusunda detaylı bir bilgi verilmemiştir.

İşte tez çalışmasına konu olan bu araştırma sadece bozlakları kapsayan bir araştırmadır. Bu Türk kültür ürünlerini yok olmaktan kurtarmak ve süreç içerisinde ortaya çıkan yanlış yargıları ortadan kaldırmaya yönelik bir araştırmadır.

Çukurova denilince, ovanın ortasında oluşmuş, tarihi çok eski çağlara uzanan bir kültür mozaigi ve bir ticaret merkezi olan Adana akla gelmektedir. Tarih boyunca çeşitli uygarlıkların yer aldığı, Seyhan ve Ceyhan nehirleriyle beslenen, geçit vermez Toros sıra dağlarıyla çevrelenen bereketli bir ovadır Adana. Toroslar, Adana için hayati önem taşıyan ve ovayla her alanda iç içe olmuş bir sıradağdır. Atalarımızın binlerce yıldır yapmış olduğu yürüyüşün önemli bir durağıdır. Türk kültürünün her alanında araştırma yapmak isteyen araştırmacılar için bir kaynaktır. Anadolu'nun Türkleşmesinde de, Türkleşen Anadolu'nun savunulmasında da bir kale, bir sığınaktır Toroslar. Bu nedenle Çukurova Adanasız, Adana Torossuz akla gelmemektedir.

Öz be öz Türk kültür ürünü olan "Bozlaklar" da Toros dağları eteklerinde aranmalıdır. Çünkü; bu kültürü en az değişimle dünden bugüne taşıyan Türkmen aşiret ve oymaklar konar - göçer bir şekilde Torosları ve ovayı yurt tutmuşlardır.

Bu araştırma, Türk Boy"larına bağlı ve Türk Tarihinde önemli bir rol oynayan aşiret ve oymakların yaşamlarını sürdürdüğü Adana'nın ova ve dağlık kesimini kapsamaktadır. Bozlaklar bu bölgeden derlenmiştir.

Derlene bozlaklar karakteristik özellik gösteren bozlaklardır. Aynı ezgi kalıbında olan, ancak farklı sözlerle söylenebilen bozlaklardan sadece bir örnek alınmış ve değerlendirilmiştir.

Derleme yapılan kişilerin "Mahmut Taşkaya hariç" mahalli de olsa sanatçı konumunda olmayan sade yurttaşlar olmasına özen gösterilmiştir. Adana'ya bağlı dağlık ve ovalık köyler zamanın ve imkânların elverdiği ölçüde taranmış ve derlemeler kaynak kişilerin bulunduğu yere gidilerek yerinde yapılmıştır.

Derlenen bozlaklardan bazıları kaynak kişilerin herhangi bir çalgı çalmasını bilmemeleri nedeniyle, sazsız olarak kaydedilmiş ve notaya alınmıştır. Diğer yandan uzun havalara yapılan açışların kişiden kişiye değişmesi ve ezgiye bağlı kalınsızın doğaçlama biçiminde olması nedeniyle notalamada saz kısımlarına yer verilmemiştir.

Bu araştırmada; Çukurova Bozlakları'nın karakteristik özelliklerini ortaya koymak, kullanılan ses dizilerini ve ses alanını saptamak ve seyir özelliğini incelemek esas alındığından, bozlakların analizi kümesel ifade ile yapılmamıştır.

Bozlakların sözleri, yöresel ağız özelliklerini korumak için, elden geldiğince yerel ağızla yazılmaya çalışılmıştır. Anlaşılması güç olan veya anlamı herkesçe bilinmeyen yöresel deyimler ayrıca açıklanmıştır.

Bu araştırma eksikleriyle beraber aynı zamanda Türk kimliği oluşum sürecine bir damla da olsa katkı sağlamak ve bundan sonra yapılacak araştırmalara ışık tutmak amacıyla yapılmıştır.

BÖLÜM 1

1. ADANA'NIN TARİHSEL BİRİKİMİ VE SOSYO - EKONOMİK YAPISI

1.1. TARİHSEL BİRİKİM

Tarihte Adana Bölgesine Kilikya denirmiş. Kilikya üzerine tarih öncesinden bugüne çeşitli rivayetler anlatılmış.

Bir rivayete göre; Yunanlıların Herakles dediği, Roma Kilisesinin Samson'la özdeşleştirmek istediği, fizik ve moral gücün yitrekli simgesi Herakles (Herkül) Anadolu'nun güneyinde Sandon denilen lanıyla aynı kişiymiş. Sandon ya da Herakles yaşamının bir bölümünü de Çukurova'da geçirmiş ve Adana'yı kurmuş.

Heradot'dan gelen bir mitolojisi de var Adana'nın. Fenikeliler Yunanistan'a gemileriyle mal getirdiklerinde alış - veriş yapmakla meşgul olan kadınları kaçırmışlar. Bunun üzerine Agenor Europe'li bulmak üzere oğulları Kadmos, Feniks ve Kiliks'i görevlendirmiş. Ancak oğullar bulamamışlar Europe'li. Geri dönmeye de cesaret edememişler. Kadmos Yunanistan'da Thebai kentini kurmuş. Diğerleri de kendi adlarıyla anılan kentleri kurmuşlar. Kiliks'in kurduğu kente "Kilikya", halkına da "Kilikyalılar" denmiş.

Başka bir söylentiye göre Adana adını yıldızlardan almış. Gök tanrısı Uranus'un iki oğlu günün birinde Çukurova'ya inmiş. Büyük oğlu Adanus "Adım senin olsun" demiş, adını kente vermiş. Küçük oğlu Surus da "Adım senin olsun" demiş ve adını Seyhan Nehrine vermiş.

Tarih öncesi Adana hakkında somut bilgiler edinebileceğimiz iki önemli kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklardan biri Hitit Tabletleri, diğeri de Karatepe Yazıtlarıdır. Hitit Tabletlerinde, M.Ö. XX.Y.Y.'da Kizzuwatna'daki (Kilikya) büyük Samri (Seyhan) nehrinin kıyısında içinde bulunduğu bölgeye adını verecek kadar önemli bir Adaniya ya da Ataniya kentinden söz edilmektedir.

Karatepe Yazıtları ise, Hitit İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, yaklaşık M.Ö. 750 tarihlerinde, Orta Kilikya'da hüküm süren Kral Asitavandos'tan bahsetmektedir. Bu kral kendisine Danuna (Adana Ovası) halkının kralı demektedir. (1)

Danuda kralı Asitavandos ve Danunalar konusunda Dr.Th.Bossert 1946 yılında Kadirli - Karatepe yöresinde bir araştırma yapmış, Eti - Fenike hiyeroglifini okumuş ve rapor Türk Tarih Kurumu Yayınlarından "Belleten Dergisi"nde yer almıştır. Bu hiyeroglife göre Danuna (Adana) kralı Asitavandos kendini şöyle anlatır :

"Ben, doğrusu Asitavandas'ım. Güneşimin adamı, Fırtına tanrısının hizmetkârı. Avarikus'un büyük kıldığı Adana kralı. Beni, Adana şehrinin Fırtına tanrısı ana ve baba yaptı." (2)

M.Ö. XII. y.y.' da batıdan gelen akınlarla çözülen Hitit Devleti'nin yerine Kilikya yöresinde birçok küçük krallıklar kurulur. Bugünkü Karataş sahiline Akalar yerleşir. Bu arada Kizvatna Krallığı'nın hüküm sürdüğü Adana yöresi de Que (Kui) adını alır.

Kui Krallığı'ndan sonra bir süre Makedonya Kralı Büyük İskender'in denetimine giren Kilikya, M.Ö. 78 yıllarında Çukurova korsanlarının egemenliğine girer. Bu yıllarda Doğu Akdeniz'de devlet olarak tanınacak kadar

(1) Azra Erhat, Metodoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, S: 87

(2) "Belleten Dergisi", Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, Temmuz 1948, Sayı : 47, S:518

önemli bir güç haline gelen Çukurova korsanlarının bu yöredeki egemenliğine Romalı Pompeius son verir.

Kilikya bölgesi önemli bir ticaret merkezi ve verimli topraklara sahip bir ova olduğu için Romalılar bu bölgeye sahiplenir. Özellikle Adana kentinin imarı yolunda büyük çabalar gösterirler. Adana ovası Roma döneminde sulama tesisleri, yollar ve köprülerle donatılır, kent büyük bir ticaret merkezi haline getirilir.

M.S. VII. y.y. 'da İslam orduları ilk kez Halife Ömer zamanında bu bölgeye girerler. Fakat Çukurova asıl, Emevi Halifesi Abdülmelik zamanında (685 - 705) ele geçirilir. Abbasiler zamanında da (750 - 1258) iskan edilir.

XI. y.y.'dan itibaren "Küçük Ermenistan Krallığı" adıyla Ermenilerin toprağı olan Adana, Selçuklular döneminde, merkeze vergi ve haraç veren bir devlet olarak kalır. 13 Nisan 1375'e kadar.

Bu yıllarda ova Mısır Memlûkluları'nın akınına uğrar. Mısır Memlûkluları'ndan Melik Eşref Şaban'ın ordusu tarafından Sis (Kozan) kenti iki ay kuşatılır. Bölgedeki Türkmenlerin de yardımıyla (Bu Türkmenler Ermenilerden Adana ovasında otlaklık hakkı satın alan Yüreğir Aşiretidir.) Ermeni egemenliğine son verirler.

Daha sonra Adana'nın tarih sahnesinde Ramazanoğullarını görürüz.

Ramazanoğulları, Oğuzların iki ana kolundan (Bozjaklar - Üçoklar) olan Üçoklara mensup, oniki boydan birisi olan Yüreğir Boy'undandır.

"Yüreğirlerin bir kolu Selçukla fetihlerine katılarak Anadolu'nun Türkleşmesinde yer aldı. Büyük bir bölümü Sınderya (Seyhun) daki eski

yurtlarında kaldılar. Moğol istilasından sonra Anadolu'ya gelen Yüreğirler, Çukurova yöresine yerleştiler." (3)

Yüreğirlerin kışlakları, Adana'nın güneyinde Seyhan ve Ceyhan ırmakları arasındaydı. Ramazanoğulları Beyliği Yüreğir Aşiretinin beylerinden olan Ramazan Bey oğlu Halil Bey tarafından kurulmuştur.

"Horasan'dan kalkarak buraya gelen ve önce Çaldağı eteklerine yerleşerek bir küçük siyasi teşekkül haline gelen bu neylik XII. y.y. 'da Osmanlı İmparatorluğu ile Mısır kölemenleri arasında bir tampon devlet rolünü oynuyordu. Adana Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında, 1516 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak olmuş; fakat idaresi 1608 yılına kadar Ramazanoğulları'na bırakılmıştır." (4)

1387 - 1608 yılları arasında Adana Ovası'nın idari sorumluluğunu üstlenen Ramazanoğulları, kenti imar ederler ve kentin gelişiminde uzun yıllar önemli bir rol oynarlar. Bu dönem hakkındaki gelişmeleri Ulu Cami karşısındaki mescit ile Vakıf Sarayı ve Tuz Hanı üzerindeki yazıtlardan öğrenmekteyiz. Bu binaları Ramazanoğlu Halil Bey 1492, 1495 ve 1497 yıllarında yaptırmıştır.

Adana Ovası, Kanuni Sultan Süleyman zamanında idari olarak Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanır ve artık idaresi merkezden gönderilen valilerce yürütülür.

Çukurova'da yoğun olarak bulunan ve Oğuzların Bozok koluna bağlı, oynadığı tarihi rol bakımından oldukça önem kazanan bir aşiretin adı da Avşarlar (Afşarlar) 'dır.

(3) Meydan Larousse, Cilt 20, Sabah Yayınları, S:428

(4) M.Hadi ALTAY, "Adım Adım Çukurova", Kemal Matbaası, Adana 1965, S:12

Avşarlar'da Oğuz Boylarına bağlı çeşitli Türkmen Aşiretler gibi, Anadolu'ya Selçuklu ordularıyla birlikte gelirler ve özellikle hudut boylarını savunmakla görevlendirilirler.

Avşarlar XI. y.y. sonunda büyük bir topluluk olarak Suriye'ye göç ederler. Büyük bir ihtimalle de Suriye'den Anadolu'nun güneyine, Çukurova'ya yerleşirler. XIII. y.y. 'da diğer bazı Türkmen ve aşiret oymaklarının da yardımıyla iç Anadolu'da Karaman Beyliği'ni kurdular. XVIII. y.y.'a kadar önemli bir kısmı burada kalırlar.

Bu bölgede kalan Avşarlar XVIII. y.y.'da Hama ve Humus bölgelerinde iskâna zorlanmış, fakat başarılı olunamamıştır. Yine bu yıllarda Çukurova'da yaşayan Türkmenlerin iskânı için yapılan askeri harekatta Avşarlar büyük direniş göstermişler, kanlı olaylar olmuş ve sonunda Göksun, Kayseri gibi yerlere zorla iskân edilmişlerdir.

Çukurova'da yaşayan Türkmen Aşiret ve Oymaklar bunlarla bitmez. İrili ufaklı birçok, Oğuzlara bağlı Türkmen aşiret ve oymaklar vardır. Gerek Selçuklu döneminde gerek Osmanlı döneminde sınır boylarının güvenliği açısından yerleştirilenler, gerekse Moğol istilasından kaçarak buralara sığınan birçok Türkmen aşiret ve oymaklar bulunmaktadır, Bu konuda Ali Rıza YALMAN'ın "Cenupta Türkmen Oymakları" adlı kitabında ele alınmıştır.

Anadolu'nun Türkleşmesinde çok önemli katkıları olan, olmaktan öte yaratan bu topluluklar, daha sonra da Türkleşen Anadolu'nun savunmasında da baş rolü oynamışlardır.

Daha I. dünya savaşı sürerken Fransa ile İngiltere arasında varılan bir anlaşmaya uyularak Çukurova Fransızlara bırakılır. Müttefik Almanya'nın savaştan yenik çıkmasıyla Osmanlı da yenik sayılır. Sıra paylaşımına gelmiştir.

20 Aralık Cuma günü Fransızlar Adana'ya girer. Yine mesken Toroslardır yerli halk için. İşgal güçlerine karşı oluşturulan direniş güçleri (çeteler), işgalcilere Toroslardan İç Anadolu'ya geçit vermezler. İki yıl ancak kalabilirler Adana'da Fransızlar. 22 Aralık 1921'de yapılan Ankara Antlaşması'yla kenti terketmek zorunda kalırlar. 5 Ocak 1922 günü boşaltma işlemi biter. Dönem artık Cumhuriyet dönemidir ve Adana tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır.

Adana, Hititler'in, Kivatalılar'ın, Kuililer'in, Asurlular'ın, Romalılar'ın, Bizanslılar'ın, Ermeniler'in, Memlûklüler'in, Ramazanoğulları ve Osmanlılar'ın yaşadığı, geçmişten bugüne kadar gelen zengin bir tarih ve kültür birikimine sahip bir kettir.

Görüldüğü gibi böylesine bir tarih ve kültür birikimine sahip olan Adana ve Adana'lı bu birikime bir türlü sahip çıkamamış, bu kültür mozaiğine sahiplenememiştir. Bu birikim su yüzüne çıkartılarak, sağlıklı bir toplumsal gelişime, sağlıklı bir kültür ve sanat politikasının oluşumuna katkı sağlanamamıştır. Bir türlü Adana'da kent ve kentli olma bilinci henüz yaratılamamıştır. Elbette bu sorunun altında yöredeki sosyal ve ekonomik gelişmeler yatmaktadır. Bu sosyo - ekonomik yapıyı incelemeyen, araştırmadan kültür ve sanat alanındaki yanlışlıkların, eksikliklerin temellerine inilemeyecek, gelecek için kültür ve sanat alanında sağlıklı öneriler sunmak mümkün olmayacaktır.

1.2. SOSYO - EKONOMİK YAPI

Çukurova, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin biriktirdiği alüvyonlu ve bereketli topraklara, yöre olarak ılıman bir iklime sahip olduğu için, daha çok bir tarım toplumu olmuştur.

Roma döneminde çiftlik sahipleri istedikleri kadar savaş esirlerini bir köle gibi çiftliklerde çalıştırabiliyordu. Bu durum geniş arazilerin işlenebilmesini sağladığı için tarım gelişiyor ve büyüyordu. O dönemde Roma'nın gıda ve giyim ambarı olan Çukurova oldukça yoğun nüfusa sahip bir ticaret merkezi idi.

Doğu Roma imparatoru Jüstinyen zamanında Çin'den kaçak yollarla getirilen ipek böceği kozası bu bölgede, ipekçiliğin de gelişmesine neden olur. Ancak Bizans'taki ekonomik çöküntüyle gelen ağır vergiler ovadaki çiftlikleri iyice yoksullaştırır.

8. y.y.'da Arap istilasıyla Çukurova'daki ekonomik yaşam bir toparlanma dönemi geçirir. Ovada pamuk ekimi görülmeye başlanır. Bağ, bahçe ziraatı yaygınlaşır. O yıllarda Doğu Akdeniz ticareti ise; Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayan bir köprü işlevi görmektedir. Dolayısıyla bu bölgede yoğun çekişmeler ve çatışmaların ardı arkası kesilmez.

"Batı'da bütün Avrupa ile Doğu'da Hint ve Çin'i de kapsayan Asya'nın ticaret malları Orta Doğu ve Yakındoğu Ülkeleri liman pazarlarında karşılaşıyorlar,böylece özellikle Akdeniz ve çevresi memleketleri, bu durumdan aracı olarak geniş ölçüde yararlanıyorlardı".(5)

Bu nedenle Doğu Akdeniz'de kurulan Soloi (Mersin), Misis, Mallos, Karataş, Sis (Kozan), Tarsus ve Adana gibi kentler canlı birer ticaret merkezi haline gelir. Ayrıca bu bölgelerde kurulan dokuma endüstrisi, girişimci tüccar sınıfı ve Abbasiler'in egemen olduğu para piyasası, Doğu Akdeniz'i ve bu kentleri cazip kılmaktadır. Mustafa AKDAĞ birer ticaret merkezi olan bu

(5) Mustafa AKDAĞ, "Türkiye'nin İktisadi ve İ.timai Tarihi", Cilt 2, Tekin Yayınevi, İstanbul,1979, S:176

kentlerin canlı ekonomik yaşamından dolayı kalabalık bir nüfusu da barındırdığını belirtir.

"Ayrıca pek çok mal sürümünün kolayca yapıldığı pazarları yaratan ve ayakta tutan tüketim yığınları sanıldığı gibi hep Batı'da ve Doğu'da değil bu iki büyük devletin kendi kalabalık insanlı gelişmiş bölgelerinde idi. Pek uzun olmasa bile, bir ara Bizans ve Abbasi İmparatorluğu her yönden uygarlığın en ön sırasına gelmişlerdi" (6)

XI. y.y.'da Selçuklular döneminde bu bölgedeki durum tersine döner. Haçlı Seferleri ve Moğol istilası gibi nedenler Çukurova yöresindeki ticareti Avrupalıların lehine çevirir. Orta ve Yakın Doğu'daki müslüman tüccarların yerini bu kez Batılı tüccarlar alır.

Güney'de ticaret yaşamını belirleyen önemli bir güç te Ermenilerdir. Selçuklu Anadolu'sunun Batı Akdeniz ve Avrupa'yla olan ticareti Alaiye, Antalya limanlarının yanında küçük Ermenistan'daki Yumurtalık limanından, Ermeni tüccarlar aracılığıyla yapılır.

Doğu ile Batı, Kuzey ile Güney arasındaki ticari alışverişi sağlayan kervan yolları üzerinde bulunan Adana, o dönemde önemli bir uğrak yeridir. Örneğin ; bu kervan yollarından biri, İstanbul - İzmit- Eskişehir- Akşehir - Konya - Ulukışla- Adana- Halep- Şam üzerinden Mısır'a uzanan güzergahtır.

Çukurova'nın ekonomik yaşamına, XII. y.y.' ından başlayarak, Moğollar'ın önünden kaçarak bu bölgeye yerleşen Ramazanoğulları' da ortak

(6) A.G.E., S:178

olmaya başlar. Zamanla yerleşik düzene geçmeye başlayan bu Türkmenler; Ermeniler'den çiftçiliği ve ziraatı öğrenerek, tarımsal yaşamın canlanmasında önemli bir unsur haline gelirler. XVI. ve XVII. y.y.'da Çukurova'yı ziyaret eden Evliya Çelebi'nin ovanın o yıllardaki tarımsal yaşamı hakkındaki izlenimleri şöyledir :

"Bu şehrin Temmuz'da havası gayet ağır olduğundan küçük, büyük, genç, ihtiyar cümlesi Ramazanoğulları yaylasına (Aladağ - Kızıldağ) çıkıp, türlü türlü cilveler eylerler. o yaylada herkesin mülkü ve emlakı vardır. Bağ ve bahçeleri vardır. Adana'da Paşa ve Mollalar ile Garipler ve tüccarlar vardır. Pamuğu o kadar fazladır ki, her tarafa burdan gider ve halkın çoğu bundan para kazanır." (7)

Osmanlı'nın fetih politikası, öte yandan Batı'nın kapitalistleşme sürecine girmesi ve bu duruma uyum sağlayamamanın getirdiği ekonomik çöküntü, XVII. y.y.'dan başlayarak Osmanlı Miri Toprak Sistemi'nin bozulmasına neden olur. Devletin ekonomik gücü zayıfladıkça vergi miktarları ve çeşitleri artırılır. Ayrıca mültezimler, kendilerine ihale edilen vergilerden olabildiğince yararlanmak için, çiftçiye çeşitli baskılar yaparlar. Vergilerin ve baskıların dayanılmaz hale gelmesi köylüyü çiftçilikten uzaklaştırır. Bu yıllarda Çukurova'da işlenmiş toprakların yerini otlaklar ve fundalıklar alır. Köylü adeta toprağa küser.

Osmanlı geriledikçe Batı dayatmaları artar ve Osmanlı Türkiye'sini bir çeşit ekonomik ablukaya alan ve açık pazara dönüştüren 1838 İngiliz Ticaret Antlaşması' nın ardından borç batağına saplanan Osmanlı, başta İngiltere

(7) Kasım ENER, "Tarih Boyunca Adana Ovası", Kayı Yayıncılık, İstanbul 1986, S:185,189

olmak üzere, Fransa, Almanya ve diğer Batılı ülkelerden habersiz tek bir adım atamaz duruma gelir.

"Amerika'daki iç savaş yüzünden, pamuk sıkıntısı çeken İngiliz Fabrikatörleri, Türkiye'den pamuk getirilmesini düşünmüşlerdi. Türkiye'de pamuk yetiştirmek ve pamuk cinsini islah etmek yolunda Osmanlı Devleti'ni tedbirler almaya zorlamışlardır." (8)

Yeni dayatmalardan biri de, Çukurovalı Türkmenlerin tarihlerine trajik bir boyut kazandıran "zorunlu iskân" dır. Yerleştirme işini merkezden gönderilen Cevdet ve Derviş Paşaların komutanlığında "Fırka - I Islahiye" gerçekleştirecektir.

Yaşar KEMAL'in o destansı romanlarına konu olan, Dadaloğlu'nun deyişlerinde acılı birer ezgiye dönüşen "zorunlu göç" böylece başlar Çukurova'da. Bu acılı ve sancılı yer değiştirmenin romanda nasıl bir ifade bulduğu Koca İsmail'in dilinden aktarılır.

"Osmanlı'yla bir kavga oldu. Kozanoğlu derler bir bey vardı. Şimdiki Kozan'da oturuyordu. Başta o Osmanlı'yla döğüştü. Osmanlı yeğün geldi. Kozanoğlunu aldı götürdü. Avşarı da sürdü Bozok'a. Darmadağın etti... İşte bundan sonra aşiretleri zorlan Çukurova'ya yerleştirdi Osmanlı. Tarla verdi, tapu verdi. Yaylaya çıkmayalım diye de dağ yollarına asker dikti. Kimse yaylaya çıkamadı. Aşiret Çukurova'da döküldü, dökülüverdi. Kimi sıtmadan, kimi sıcaktan. Aşiretin Çukurova'da kalmaya hiç niyeti yoktu. Osmanlı'nın verdiği bağ çubuklarını, ağaç köklerini yakıp öyle dikiyorlardı. İşte bu yüzdendir ki, şimdi hiç bir köyde ağaç

(8) Doğan AVCIOĞLU, "Türkiye'nin Düzeni", Cilt : 1, Tekin Yayınevi, İstanbul 1976, S:170

yoktur. Sonra baktı ki Osmanlı aşiret tüm kırılacak, yazın yaylaya çıkma izni verdi. Sonra aşiret de Çukurova'ya yerleşmeye, yurt yerlerini köy yapmaya, daha sonralardır ki ekin ekmeye başladı. Ondan sonradır ki aşiret düzeni bozuldu. Töreler kalktı, devir döndü. Osmanlı'nın dediği oldu." (9)

Göçerliği bıraktırp devletin asker gereksinimini karşılamak, devlete vergi vermelerini sağlamak, imparatorluk içinde huzursuzluk kaynağı olmalarını ve yerleşik halkın tarım ürünlerine yapılan zararı önlemek ve Kırım Seferi'ne katılmadıklarını gerekçe göstererek bütün Güney Türkmenlerini cezalandırmak gibi nedenlerin ötesinde, Avrupa Devletleri'nin açık pazar ekonomilerinin dayatması gibi temel bir nedenden ötürü "Fırka - I İslahhiyye" Çukurova'ya girmiştir.

Gavur dağlarında, Amik ve Dumdum ovasında başarılı olan Fırka - I İslahhiyye Kozan'da, bölgenin kötü koşulları yüzünden beklemek zorunda kalır. Cevdet Paşa ovanın o yıllardaki perişanlığını şöyle anlatır:

"Temmuz ve Ağustos içinde her yerin otları kurumuş iken yol boyu, henüz solmaya yüz tutmuş ipek gibi otları kaldırdığımızda, altından taze otlar ve zümrüt gibi çimenler görünüyordu. Aşiretlerin gezinti yeri olduğundan hiçbir tarafta ziraat yok idi. Kışın aşiretlerin kışladıkları yerlerde çadır yerleri ve ocak taşları görülüp ondan başka bir emare yoktu." (10)

Fırka - I İslahhiyye birçok acılı ve sancılı olaylardan sonra aşiret reislerine bir takım olanaklar tanıyarak Türkmenleri yerleşmeye razı eder.

(9) Yaşar KEMAL, "İnce Memet", Cilt : 1, Cem Yayınevi, İstanbul 1972, S: 338-339

(10) Ahmet Z. ÖZDEMİR, "Avşarlar ve Dedeloğlu", Dayanışma Yayınları, Nisan 1985, S: 40

Örneğin Kozanoğlu Ahmet Ağa Paşa yapılır ve Kütahya mutassaraflığına tayin edilir. Bir çok Kozanoğlu aşiret beyi Osmanlı'yla pazarlık yaparak bir takım statüler ve maaşlar karşılığı yerleşik düzene geçerler.

Zamanla duvarcılık, demircilik, kalaycılık ve tarımcılığı Ermenilerden ve muhacir denilen sonradan bölgeye gelen göçmenlerden öğrenirler.

Başta İngilizler, Fransızlar ve Almanya olmak üzere Batı Osmanlı'nın verimli topraklarında üretimi artırarak sömürme politikaları ve senaryoları uygulamaya başlarlar. Bu verimli alanlardan biri de zaten Çukurova'dır. İngiltere pamuk tohumu satar, Fransızlar ilk çırçır fabrikasını Adana'ya kurarlar, Almanlar ulaşım politikasına el atar. 1918'de "Aşair ve Muhacir'in Müdiriyeti Umumiyesi Neşriyatı" olarak yayımlanan, sonra da yasaklanan iki Alman'ın yazdığı "Seyyar Türkiye" adlı kitapta bu amaç açıkça belirtilir :

"Sanayi Kapitalizmi Irak - Adana - Konya Ovalarını işletecektir. Ama hepsinde ayrı ayrı yöntemler uygulanmalıdır. Irak Ovası, İngiliz sömürge yönetimi altındadır. Buraya medeni haklarına sahip Türkmenler yerleştirilemez. Adana ovasında sömürge yönetimi uygulanması daha çok yarar sağlayabilir." (11)

Bu politikaların Çukurova'ya yansıması yeni sancılı sorunları beraberinde getirmiş ve acılı sonuçlar doğurmuştur. Ekonomide kontrolü kaybeden Osmanlı bir yandan da Balkanlarda gelişen milliyetçilik akımlarının kendi nüfusuna yansımasının yarattığı sorunlarla uğraşıyordu.

1908'lerde yönetimi ele geçiren İttihak ve Terakki devletçi bir politikayla karşı koymaya çalışmış ama belirli zincirleri kıramamıştır. Özellikle

(11) "Yurt Ansiklopedisi", Cilt : 1, Anadolu Yayıncılık T.A.Ş., İstanbul 1981, S:36

Doğu Anadolu ve Çukurova topraklarında Ermeni tüccarlar sürekli toprak alırlar. Böylece savaş öncesinde, arazilerin büyük bir bölümü Ermeniler'in elindedir. Müslüman nüfus ise yüksek ölüm oranı, sıtma, sağlıksız koşullar, kıtlıklar ve savaş nedeniyle yavaş artar.

"Çukurova ovasının en zengin bölümlerini zaten ellerinde tutan Ermeni toprak sahipleri mülkiyetlerini sürekli genişletiyorlardı. Ermeni nüfusu büyüyor, ve zenginleşiyor, Müslüman nüfus ise geriliyordu. Çukurova'nın Müslümanlarının vatanperverliklerini tahkir eden bu durumu ve kendilerinin hakim ırk olma statüsünü tehdit eden Ermeni İktisadi kazançlarını hüzünle karşılıyorlardı. Bütün bu gelişmeler her an patlayabilecek bir bileşim ortaya çıkarıyordu." (12)

Nitekim I. Dünya Savaşı öncesi, Batılı Devletlerin Bu her an patlayabilecek bileşimden yola çıkarak hazırladıkları yeni bir senaryoyla, yüzyıllarca iç içe yaşayan Ermeni ve Türk halkı birbirine düşürülmüştür.

1909'dan 1915'e kadar süren bu mücadele döneminin sonucunda olaylar güçlkle bastırılır. 14 Mayıs 1915'te çıkarılan bir kanuna dayanılarak Ermeniler'in sürülmesine karar verilir.

"Taşıt azlığı yüzünden, trenle yollanamayanların çoğu yaya gönderilir. İlaçsızlıktan bir kısmı Suriye yollarında dökülüp kalan bu insanlar komitecilerinin ve eylemlerin kurbanı oldular." (13)

Sürülen Ermeniler'in mallarına ve topraklarına yerel komisyonlar tarafından el konulur. Kuşkusuz bu paylaşımda yörenin sözü geçen ve

(12) W.J.CHILDS'ın Armenia", "Encyclopedia Britanica", 11, Baskıya ek yeni ciltlerden, cilt 200, Londra 1922, S:197'den aktaran Çağlar KEYDER, "Türkiye'de Devlet ve Sınıflar", S:96

(13) Kasım ENER, "Tarih Boyunca Adana Ovası", Kayı Yayıncılık, İstanbul 1986, S:320

ekonomik durumu iyi olan eşrafın ve toprak sahiplerinin hakkı daha fazla olur.

Batılı devletlerin yayılmacı politikalarının ve çıkar çatışmalarının bir sonucu olan I. Dünya Savaşı'ndan Almanya'nın ve müttefiki Osmanlı'nın yenik çıkması, Çukurova ve Adana'dan çıkan Ermeniler'in yeniden topraklarına dönmesini, mal ve mülklerine sahiplenmelerini gündeme getirir. Fransızların desteğiyle Ermeniler'in yerlerine dönmeleri bu bölgedeki Milli Mücadele örgütlenmesini oluşturan önemli bir etken olur.

"Yüzbinlerce Ermeni'nin Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden Suriye ve Irak'a nakledilerek yerleştirilmeleri, başka bir meseleyi daha ortaya çıkarmış oluyordu. Bu mesele tehcir edilen Ermeniler'in malları ile ilgilidir. Hükümet, tehcire tâbi tutulan Ermeniler'in mallarına her yerde mahalli komisyonlar tarafından el konularak, bunların satılmalarına ve Ermeniler'in tekrar döndüklerinde mal bedellerinin sahiplerine iade edilmesine karar aldı. Fakat tatbikat, içinde bulunulan olağanüstü durumlar ve kişisel sebepler yüzünden geniş ölçüde suistimallere yol açtı. Yok pahasına kapatılan Ermeni malları ile yeni zenginler türedi, eski zenginlerin servetleri arttı. Büyük harp Osmanlı Devleti'nin yenilmesiyle sona erince, Ermeniler'in daha önce yoğun olarak bulundukları Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin Türk halkı korkunç bir tehlike ile karşı karşıya kalmış oluyordu. Halk, geri dönecek Ermeniler'in intikam hırsı ile kendilerine yapacakları zulümden korkarken, eşraf yalnız can değil, aynı zamanda da mal kaygusuna da düşmüştü. Kilikya, Antep ve Maraş'ta da aynı dram tekrarlanmıştır."(14)

(14) Sebahattin SELEK, "Anadolu İhtilali", İstanbul 1963, Cilt : 2, S:292 - 293

Çukurova'da yaşanan bu savaş aslında bir toprak savaşıdır. Topraksız ve birikimi olmayan köylü için canına bir kasıt olmadığı sürece bu savaş bir anlam taşımamaktadır.

İşgal sırasında, Fransızlar'ın ve Ermeniler'in süreç içinde, zengin fakir ayırdetmeden, bütün yerli halkı yok etmeye çalışması ve mallarına el koyması üzerinedir ki halk bu mücadeleye katılır. Bu dönem Çukurova'da "kaç kaç" dönemi diye acıyla anılmaktadır.

Bu dönemlerde malına mal katan ve sırf bu malını kaybetmemek için milli mücadele içinde yer alan eşraf Cumhuriyet Döneminde de "Karma Ekonomik Sistem" in gerekli kıldığı "Toprak Reformu" tasarısına da karşı çıkacaktır.

İşte yaklaşık IX. yüzyıldır yaşamlarının her anı mücadeleyle geçen Çukurova'lı Türkmenler kültürel etkinliklerinde de çelişkileri, etkilenmeleri, bozulmaları birlikte yaşamışlardır. Günümüze kadar bozmadan getirebildikleri, duygu ve düşüncelerini yoğun bir biçimde içinde yaşattıkları önemli kültür birikiminden biri de Bozlaklardır.

BÖLÜM 2

2.1. BOZLAK TERİMİNİN ANLAMLARI, TANIMLARI

2.1.1. Yazılı Kaynaklara Göre :

“Bozlamak : Geniş anlamıyla böğürmek. (Deve için)

Bozlamak : (Çağatayca’da) Yas tutan birinin inlemesi ; melankolik bir sesle inlemek, şikayet etmek; böğürmek ve hisle, heyecanla inlemek

Arapça : hanın : Devenin yavrusu bağırdığında devenin hisle inlemesi” . (1)

“Bozlamak : Bağırarak, böğürmek.”Bay Böre Beğ ne ağlayıp bozlarsın? Dede Korkut. s. 29” (2)

“Bozlah : Uzun hava (Kırşehir, Muzur)

Bozuk : Uzun hava (Merzifon)

Bozlak : 1) Bildirem (Isparta)

2) Bir kuş (Burdur, Bucak, Antalya, Gazipaşa)

3) Yağsız çıra, çam (Burdur, Erzincan, Muğla)

4) Sürülmemiş tarla (Ereğli, Merzifon, Erzincan)

5) Killi toprak (Antalya)

6) Bozumsu renk (Düzce, Gerede, Bolu)

7) Aba, hırka (Kayseri)

8) Yün örtü, kilim (Adana)

(1) Sır Gerard Clauson ; An Etymological Dictionary Of Pre Thirteenth Century Turkish, Oxford, London 1972, s : 392

(2) T.D.K.; Tarama Sözlüğü, Cilt 1, s:666 ANK.1963

9) Hikaye (Adana, İçel)

10) Kısır tarla (Zonguldak)

Bozlamak : Tarla boş kalmak (Ünye, Ordu) * (3)

Bozulamak :1) Devenin acı acı bağırması (Adana, Afyon, Tokat, Niğde, Muğla ve pekçok yer)

2) Deve gibi bağırarak (Ankara)

3) Acı, inilti, kuvvetli ses çıkarmak, haykırmak, ağlamak (Ankara, Haymana, Kırşehir, Bor)

4) Su çağlamak (Isparta, Keçiborlu, Kılıç)

Bozulaşmak: Develerin birarada bağırması (Mut, İçel) * (4)

2.1.2. Uzmanlara Göre :

‘ Nida TÜFEKÇİ : Türk Halk Müziğinde uzun hava türlerinden biridir. “Bozulamak” tan gelir. Bozulamak ise, acı acı feryat etmek anlamındadır.

Mehmet ERENLER : Bozlak deyimi halk arasında uzun hava türlerinden birinin adı olarak nitelendirilir. Ayrıca belli bir ezgi dizisi, bu dizi içerisindeki seyir esnasında değişken arızalar gösteren bir yapıya sahip olması ezginin belli bir yöre halkının ortak duygu, düşüncelerini paylaşmasıyla ve dinledikleri an adeta kendilerinden geçercesine duygulanmaları sonucu beliren bir ortak olgu deyimidir.

Yücel PAŞMAKÇI : Türk Halk Müziğinde uzun hava türlerinden biridir. Bozulamaktan gelir. Bozulamak; develerin bağırmasını ifade eder.

Sadi Yaver ATAMAN : Bozlaklar uzun hava bölümleri içinde bilhassa Cenup, Orta ve Şimâl Anadolu'ya has ağızlardır.

(3) Derleme Sözlüğü. T.D.K. Ankara, 1965. Cilt II, S : 751

(4) A.G.E., S : 752

Adnan ATAMAN : Türk Halk Müziğinde bir uzun hava türüdür. Daha ziyade açık havada ve yüksek ünlülerde söylenir. » (5)

Mahmut TAŞKAYA : Geleneğimizde "bozulamak" tan gelir. Acıklı bir şekilde söylenen uzun havalarımızdandır. (6)

Bunların dışında "bozlak" terimi bir çok yazılı kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Ancak anlam olarak terimin sadece müzik anlamı üzerinde durulmaya ve bu anlama ağırlık kazandırılmaya başlandığı görülmektedir. "Bozlak" dendiği zaman, aralarında ufak tefek anlatım farklılığı olsa da artık ortak bir anlam ve anlayış etrafında birleştiği görülmektedir ki bu birliktelik bile yeterli değildir. Bu anlam ve anlayışları özetlersek karşımıza şu anlatımlar çıkmaktadır.

- a) Konusu acıklı olan türkü
- b) Bir uzun hava türü
- c) Avşar oymaklarına has belirli bir hikâyeyi anlatır gibi söylenen türkü
- d) Çeşitli tarihi olayların müzik ile anlatımı
- e) Orta Anadolu'da söylenen bir uzun hava türü

Tüm bu anlam ve anlayışlarda da göstermektedir ki ; artık günümüzde "Bozlak" dendiği zaman "ezgi" olgusunun ön plana çıktığı görülmektedir. Yine bu anlam ve anlayışlara baktığımızda ortaya çıkan ortak nokta "Bozlaklar"ın Türk Halk Müziği'nin uzun havalar bölümünde yer aldığıdır.

2.1.3. Terim Yapısı

"Boz" kökünden türemiştir. Buradaki "boz" kökü renk anlamında değildir. Boz - la ekiyle fiil türetilmiş, Boz - la - k ekiyle de isim oluşturulmuştur.

(5) Erol PARLAK, Yüksek Lisans tezi, İST.1990, S: 4 - 5

(6) Çukurova Yöresi kaynak kişilerden

Sadece yazılı ve sözlü anlatımlara bakarak bozlakları diğer uzun havalardan ayırmak mümkün olmamaktadır. Çeşitli yörelerde 'bozlak' adı altında çalınıp söylenen, birbirinden farklı karakterdeki uzun havaların hangisinin ölçü alınacağı da tartışılmalıdır.

Bugüne kadar bu konu ciddi bir biçimde araştırılmadan olduğu gibi kabul edilmiş, var olunanla yetinilmiştir. Yapılan araştırmalarda da duygusal yaklaşımlar bilimsel yaklaşımların önüne geçmiş görülmekte ve bu nedenle de çelişki içermektedir.

Bu konuyla ilgili bazı görüşler şöyledir :

"Beşikten - mezara kişinin yaşadığı bir çok olgunun işlendiği Kırşehir ve Keskin bozlakları diğer yörelerinkine nazaran daha çok zengindir. Bozlaklar Kırşehir ve Keskin'de daha diri, daha saf, öğüt veren, kararlı, tutarlı, yenilgi kabul etmeyen bir karakterde iken, diğer yörelere doğru açıldıkça konu yönünden daha kısır, daha kaderci, teslim olmuş bir görünümde dirler. Bu sebeplerdendir ki, Kırşehir ve Keskin bozlakta ekol olmuş iki büyük merkezdir ve bozlağın ana temi aralandığında ilk önce bu yöreleri incelemek gerekir." (7)

"Başta Türkmenler olmak üzere bazı Türk boyları arasında doğan bu köklü gelenek daha sonraları özellikle "Abdallar" tarafından hayatlarının önemli bir parçası olarak yaşatılmış ve günümüze kadar sürdürülmüştür. Bozlaklara önemli katkıları olan Abdallar'ın etnik menşei hakkında bu gün elimizde kesin hüküm verebilen bir kaynak yoktur." (8)

(7) A.G.E., S : 16

(8) A.G.E., S: 8,9

"Gerek Çukurova gerekse Gaziantep bölgesi her ne kadar "bozlak" deyiminin kullanıldığı, bozlakların görüldüğü yerler olarak tesbit edilmişse de, buralarda köklü bir bozlak geleneği yoktur. Yalnızca bozlağa yaklaşan ifadeler vardır. Yaşanılan deyim kargaşası da araştırmacıları yanlışla düşürmüş, iskân olayları sonucu birçok yöreye sürülen Türkmenler - özellikle Avşarlar- arasında görülen uzun havalar bozlak olarak nitelendirilmişlerdir. Nitekim, Ege ve Güneybatı Anadolu'da görülen birçok "Avşar ağzı" uzun hava Orta Anadolu'da bozlak karakterini almış "Avşar ağzı" uzun havalara benzetilerek bozlak adıyla nitelendirilmiş ve bunun sonucunda bozlakların özellikle Avşar oymaklarına has bir uzun hava türü olduğu fikri doğmuştur. Her ne kadar Avşarlar arasında da bozlak türü uzun havaların söylendiği bilinmekteyse de belirtildiği gibi köklü bir gelenek halinde değildir ve bu nedenle bu fikir yanlıştır." (9)

Buradaki görüşlerde bozlaklara temel olması gereken bölgenin İç Anadolu olduğu ve Abdallar'ın bugünkü şekliyle icra ettikleri uzun havaların "bozlak" olarak temel alınması gerektiği gibi duygusal ve eksik araştırmanın sonucu yanlış kanılara varıldığı görülmektedir.

Daha sağlıklı ve tutarlı tesbitler yapabilmek için tarihsel gelişimi iyi incelemek ve kültürel gelişimle bağlantısını iyi kurmak gerekir.

2.2. ÇUKUROVA BOZLAKLARININ TARİHÇESİ

Türklerin binlerce yıllık tarihinden günümüze kadar getirmiş olduğu kültürel değerlerden en önemlisi müziği ve edebiyatıdır. İşte Halk Müziği

içerisinde önemli bir yer teşkil eden “Bozlaklar” da bu kültürel değerlerden birisidir.

Bugün Anadolu’da yaşanan Türklerin atalarının Oğuz Boy’ları olduğu artık herkes tarafından kabul edilmektedir. Oğuzlar Anadolu’ya gelmeden önce “Oğuz” adıyla anılırken Müslümanlığı kabul edip Anadolu’ya gelmeye başladıklarında “Türkmen” adını aldıkları veya o şekilde nitelendirildikleri görülmektedir. Anadolu’daki Müslüman Oğuzlar artık “Anadolu Türkmenleri” dir.

Anadolu’ya gelen bu Türkmenler doğal olarak kültürlerini, İslamiyet dinini kabul etmiş olarak gelseler bile eski inançlarını da beraberlerinde getirmişlerdir. Ancak Türkmenlerin Anadolu’ya yoğun olarak gelişleri kısa bir sürede kolay ve direkt olmamıştır. İki yüz yıl süren bir yolculuktur bu. Geçtikleri ve geldikleri yerlerde yeni kültürlerle, yeni inançlarla ve yeni yaşam koşullarıyla karşılaşmışlardır. Anadolu’ya gelmeden ve İslamiyeti kabul etmeden önceki, Türklerin içinde bulunduğu durum gözleendiğinde istikrarlı bir siyasi birliğin kurulmamış olduğu, gerektiğinde birbirleriyle savaşan, devlet kuran, devlet yıkan, farklı inanışları, farklı dilleri olan topluluklar olduğu görülmektedir. Bu Türk topluluklarından Anadolu Türkleri’nin atası olan Oğuzlar’da da durum farklı değildir. Oğuzlar’da iki ana kola (Üçoklar - Bozoklar) ve 24 boy’a ayrılmışlardır. Bu kollar ve boyar arasında da siyasi üstünlük mücadeleleri sürmüş, birbirlerinden bağımsız hareket etme alışkanlığı gelişmiştir. İslamiyeti kabule kadar siyasi üstünlük Bozlaklar’dadır. Oğuz hükümdarları kayı, Yazır ve Avşar gibi Bozoklar’a bağlı boyardan çıkmıştır. Üçoklar’dan ise bir tek Eymür boyu hükümdar çıkarmıştır. Oğuz boylarının yoğun olarak Anadolu’ya gelişleri ise Selçuklular’la olmuştur. Selçuklular’da Üçoklar’a bağlı Kınık Boy’undandır. Anadolu’da da çeşitli Boylar’a bağlı Türkmenler, hem kendilerinden önce buralarda bulunan topluluklarla, hem de kendi aralarında mücadelelerini sürdürmüşler bir imparatorluk çatısı altında toparlanabilmeleri

yüzyılları almıştır. Çukurova'da kurulan Ramazanoğulları Beyliği de Üçoklara bağlı Yüreğir Boy'undan olup ancak 1608 yılında Osmanlı denetimine girmiştir.

Anadolu'ya akın akın gelen Oğuzlar'ın atası olarak kabul edilen Dede Korkut'ta sözü edilen 'bozlamak' ve Türkmenler'in bulunduğu her yerde karşımıza çıkan 'boz' köküyle ilgili kelimeler (bozkurt, bozkır, bozhöyük, bozok) den anlaşıldığı gibi "bozlak" öz Türkçe bir kelime olup Türkmenlerce Anadolu'ya ve Çukurova'ya getirilmiştir.

Anadolu'nun birçok yöresinde, "bozlak" bir ezgi anlamında kullanılmayıp, ezgi olarak bu kültür ürünü yaşatılamamıştır. Anadolu'ya gelen Türkmen boylarının mekan tuttıkları yerlerde gerek Anadolu yerlileriyle her alanda yaşadıkları etkileşim oranına göre, gerekse Selçuklu ve Osmanlı gibi Türk devletlerinin izledikleri kültür politikaları nedeniyle bir çok kültür ürünlerimiz ya değişime uğramış, ya da hepten unutulmuştur.

Bin yıllık süreç içerisinde kültürel olarak en az değişime uğramış Türkmen oymak ve aşiretleri Çukurova'nın Toroslarında bulunan Türkmen oymak ve aşiretleridir. Torosların coğrafi yapısı da konar göçer yaşama elverişli olduğundan, buradaki Türkmenler çok uzun süre bu yaşam biçimlerini bırakmamışlardır. Bu yaşam biçimlerini sürdürürlerken kendi öz kültürlerini bir sonraki kuşağa aktarabilmişler, merkezi otoritenin dayatmalarından uzak kalabilmişlerdir.

Osmanlı'nın en güçlü olduğu dönemlerde dahi Osmanlı dilinden etkilenmemişler ve sanki bir kültür başkaldırısı yaparcasına öz Türkçeyi çok iyi kullanan Karacaoğlu gibi bir ozan yetiştirmişlerdir. Daha sonra Osmanlı'nın kaba gücü karşısında da Dadaloğlu gibi bir yiğit ozanla seslenmişlerdir.

"Tarihleri boyunca, savaşçı Türklerin fethettikleri kültürlerce nasıl özümseindiklerini izledik. Bu genel eğilimin az sayıdaki

istisnalardan biri Küçük Asya'da yaşandı. Göçebe Oğuz Boyları, toprağa yerleşip Anadolu'lu oldular ama, Türklüklerini yitirmediler. Anadolu'yu Türkleştirdiler. Anadolu yerlileri ile Türkler günümüze değin süren bir kültürleşme süreci yaşadılar. Türkler ise, kendi kurdukları Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarına karşı direnerek varlıklarını korudular." (10)

Çukurova göçebe Türkmenlerini iskân amacıyla kurulan Fırka - I İslahhiye komutanı Ahmet Cevdet Paşa Çukurova Türkmenleri için şu sözü söyler : Bu Türkmenler Arap kültürünü Amanos dağlarından beriye geçirmeyecek kadar güçlü, köklü bir kültürü yaşatmışlardır. (11)

Kendi kurdukları devletlere karşı bile kimliklerini korumak amacıyla yüzyıllarca direnen Çukurova Türkmenleri, kendi öz varlığı olan "Bozlaklar" ı da günümüze kadar taşımışlardır.

Kışı Çukurova'da geçiren Türkmenler yaz gelmeye başladığında yaylaların özlümlüyle yanıp tutuşmaya başlar. Bu özlümleri bozlaklarla (bozulmakla) dile getirirler. Bozlaklar, Türkmenin beynini, yüreğini doyuran en değerli kültür ürünüdür.

Çukurova Türkmen'lerindeki "bozlak" söyleme geleneği, bu Türkmenler'in bağrından çıkmış, o yaşam biçimiyle yoğrulmuş halk ozanları tarafından sürdürülmüştür. Bir Karacaoğlu, bir Dadaloğlu, bir Elbeylioğlu bozlakları günümüze kadar söylene gelmiş bozlaklardır. Türk Halk edebiyatına damgasını vurmuş bu ozanlarımız Çukurova Türkmenlerinin yaşam anlayışını dizelerinde dile getirmişlerdir. Karacaoğlu'ndan bir dördük :

(10) Bozkurt GÜVENÇ, Türk Kimliği, Remzi Kitabevi, İst.1995, S: 331

(11) Ahmet Z. ÖZDEMİR, Avşarlar ve Dadaloğlu, Dayanışma Yayınları, 1985.ANK., S:140

**"Kalk gidelim Balkaman'dan aşığı
Oturup durana devlet yaraşmaz
Yiğidin bir başı gezginci gerek
Yiğit gezmeyince adam olamaz" (12)**

Dadaloğlu ise şöyle demektedir :

**"Hey ağalar sözümün doğrusu böyle
Noksan varsa berigel bana söyle
Türkmen'e bir at, bir yayla, bir davar ile
Ala dilber, mor çimenli yurt gerek" (13)**

Günümüzde de bu ozanlık geleneğini sürdüren ve bozlakları yöresel olarak icra eden aşıklar Çukurova'da oldukça yoğun olarak bulunmaktadır.

Böylesine köklü bir "bozlak" geleneği olmasına rağmen ülke genelinde unutulmuş gibi görünen ve hatta böyle bir geleneği neredeyse yok sayan görüşlerin oluşmasındaki nedenler Çukurova'nın tarihçesi içinde gizlidir. Bu etkenler ve nedenler şunlardır :

a) Çukurova'daki Türkmen oymakları konar göçer yaşamı en geç terk eden ve dış kültür etkenlerinden en az etkilenen topluluklardır. Bu göçebe topluluklarının ortak özellikleridir. Anadolu Selçukluları dönemiyle başlayan Orta Anadolu'daki yerleşik düzene geçme ve bu yerleşik düzene geçmenin sonucu ortaya çıkan yaşam biçimi ve çeşitli kültürlerle yakın tanışma, etkileme, etkilenme süreci Çukurova Türkmenlerinde 19. y.y.'da zorla başlatılmıştır. Bu nedenle de kültürel değişim Çukurova Türkmenlerinde çok az ve çok geç olmuştur.

(12) Reşat GÜREL, "Osmaniye I. Sempozyum" bildirisi, Ç.Ü. Basımevi, Adana 1995, S:31

(13) Ahmet Z. ÖZDEMİR, Aşkarlar ve Dadaloğlu, Dayanışma Yayınları, Ankara 1985, S:284

b) Çukurova etrafını bir çember gibi saran Toros dağlarıyla, gerek coğrafi yapısı, gerekse stratejik önemi bakımından Türkmen oymaklarına geleneksel yaşam biçimlerini sürdürebilmeleri açısından önemli bir yurt olmuştur. Kendilerinden önce yerleşik düzende yaşayan yerlilerle kışlak - yayla kapma mücadelesi, kendi aralarında hayvanları için otlak kapma ve üstünlük mücadelesi, kendi varlıklarına yönelik saldırılara karşı varlıklarını kotuma mücadelesi gibi sorunlarla iç içe yaşayan bu Türkmenler kapalı mekanlarda oluşan oturak alemi, sıra geceleri gibi geleneklerle tanışmamışlardır. Bu tür geleneklerin oluşmaması sonucu toplu müzik yapma, var olan müziklerini geliştirme imkânına da sahip olamamışlar ve güçlü icracılar yetiştirememişlerdir.

c) Konar - Göçerlik bir disiplin işidir. Binlerce insanın ve bir okadar hayvanın bir yerden kalkıp bir yere belirli bir düzen içerisinde varması kolay bir iş değildir. Her kafadan bir ses çıkarak bu eylem yerinde ve zamanında gerçekleşemez. Bu nedenle de bir hiyerarşik yapı ve bir disiplin içerisinde bu eylem gerçekleştirilir. Bu ise yaşamda liderlik olgusunu, bir tek seslilik olgusunu geliştirmektedir. Bu tek sesli yaşam biçiminin sanata, dolayısıyla müziğe de yansması kaçınılmazdır. İşte müziği de toplum adına toplumun içinden çıkmış, o toplumun duygu ve düşünce biçimiyle yoğrulmuş bireyler yapar ve söyler durumdadır. Toplumun müzik ihtiyacına cevap verecek, toplum adına söylemlerde bulunacak ozanlara ihtiyaç olunur ve onlarda yetişir. Bu bir Karacaoğlan'dır, bir Dadaloğlu'dur, bir Kul Mustafa'dır, bir Elbeylioğlu'dur, bir ağıtçı kadındır. Öyleki o toplumdan herhangi bir birey söylemiş olduğu bir şiiri, türküyü daha geçerli kılmak için o güçlü şahıslara maleder durumdadır. İşte Çukurova Türkmenleri'nde durum böyledir. Bir düğünde veya bir törende biraraya gelerek müzik ihtiyaçlarını gidermeye kalksalar bile o ozanların türküleri söylenir, şiirleri okunur. Onların dışına çıkmak, yeni arayışlara girmek gereksiz ve yanlıştır Türkmen için.

d) Kendilerini dünyayı yönetmek için yaratıldıklarına inanan Türkmenler'in İslamiyeti din olarak kabul etmeleri zor olmamıştır. Sonradan kabul ettikleri bir dinin daha sonra temsilciliğini de ele geçirmişlerdir. Çukurova Türkmenleri de her ne kadar İslam dininin gereklerini tam ve bilinçli olarak yerine getirmeseler bile İslamdırlar ve kendilerini İslamiyetin sünni mezhebine mensup sayarlar. İslamiyette olmasa bile İslamiyetin sünni mezhebine mensup insanların yorumunda müzikle, sanatla uğraşmak dünyevi bir iştir ve nefsi kamçılıyarak insanları dini yaptırımlardan uzaklaştıracak düşüncesi vardır. İşte bu düşüncelerin de etkisiyle yoğun olarak müzikle uğraşmak fazla gerekli olmayan ikinci sınıf bir iş olarak görülmüş ve başkalarına havale edilmiştir.

e) Tüm Anadolu'da olduğu gibi Abdallar Çukurova'da da vardır. Etnik kökenleri hakkında kesin bir yargının oluşmadığı bu topluluk genelde Alevi - Bektaşî düşüncesine yakın olmuşlar ve ağırlıklı olarak müzisyenlik yaparak geçimlerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Sanki kalıtsal olarak müzik yetenekleri babadan oğula geçmektedir. Böylesine müziği yaşayan, müziği yaşam biçimi sayan ve kendilerini bazı yerlerde Türkmen sayacak kadar Türk kültürüne yakın olan Abdal'larla Türkmen'ler Çukurova'da kaynaşmamışlardır. Bulundukları yerlerde üstün müzik yetenekleri ve algılayışlarıyla Türk kültür ürünü olan "bozlaklar" ı kendilerine has tavırlarıyla ve duygularıyla icra ederek yeni bir biçim kazandıran Abdal'lar bunu Çukurova'da yapamamışlardır. Gerek dini inanıştaki ayrım gerekse Çukurova Türkmen'lerinin yaşam biçiminden kaynaklanan dışa karşı katı tutumları bu etkileşimi gereği gibi yerine getirememiştir.

f) Çukurova Türkmen kültürünün dış etkenlerden bu denli uzak durmasına neden olan olgulardan biri de, bu Türkmen oymaklarından biri olan Avşar (Afşar) ların oynadığı roldür.

Avşarlar, İslamiyetin kabulünden öncede, İslamiyetin kabulünden sonra da Oğuzlar içinde çok önemli bir yeri olan boydur. Avşarlar diğer Oğuz

boylarıyla birlikte Orta Asya'dan göç ederek Anadolu'nun çeşitli yerlerine, bu arada İran, Irak, Suriye ve Azerbaycan gibi yerlere yayılmışlardır. Selçuklular'la birlikte büyük bir kol Anadolu'ya gelirken, büyük bir kol da Irak ve Suriye yoluyla Anadolu'ya ve Anadolu'nun güneyine gelmiştir.

Bu nedenle Anadolu Avşarlarını iki grupta ele almak öylece değerlendirmek gerekir.

Bunlardan birinci gruba girenler Selçuklularla birlikte gelen ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılarak oralarda yerleşik düzene geçen Avşarlar Bu Avşarlar yerleşik düzene geçmelerinin sonucu süreç içerisinde boy olma özelliklerini, Avşarlıklarını unutmuşlardır. Karamanoğulları, Germiyanogulları gibi.

İkinci grup Avşarlar ise 1865'ten sonra Fırka - İslâhiyye hareketleriyle Osmanlılarca iskân edilen Avşarlar'dır. Ki bu Avşarlar yoğun olarak Çukurova ve Toros'larda bulunmaktadır ve bunlara Recepli Avşarlar'ı denir. Bu Avşarlar iskân olayına diğer Türkmen oymakları içinde en fazla direnen, doğrudan doğruya Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açacak kadar gelenek ve göreneklerine bağlı bir boy olmuşlardır.

Bu nedenle Recepli Avşarlar'ı geçmişini çok iyi bilen, gelenek ve göreneklerini canlı bir biçimde sürdüren bir Türkmen oymağı olmuşlardır.

İşte bozlaklara kendi adını verecek kadar bu geleneği sürdüren Avşarları, diğer yerleşik düzene geçerek Avşarlıklarını unutmuş olanlarla karıştırarak uzun havalarını Abdal'ların "bozlak" tarzında okudukları için "bozlak" karakterine büründüğünü söylemek bu köklü geleneğe haksızlık olmaktadır. Yüzyıllardır hayatlarının her alanında dinamizmle iç içe olan bu Türkmenlerin bozlaklarında dinamik bir yapının olmadığını, kaderci, teslim

olmuş ve konu yönünden kısır olduğunu söylemekte, ya eksik araştırmanın sonucu, ya da duygusallığın bilimselliğe ağır basmasıdır.

Sonuç olarak yukarıda açıklanan etken ve nedenlerden dolayı Çukurova Bozlak'ları en az etkilenmeye uğramış, Türk geleneğini, düşüncesini, duygusunu canlı bir biçimde yaşatan ve yansıtan Türkmen ağız bozlaklarıdır.

BÖLÜM 3

1. ÇUKUROVA BOZLAKLARI'NIN EDEBİ YAPISI

Çukurova Bozlakları'nın söz yapısı; Türk Halk Edebiyatı içinde yer alan Türk Halk Şiirleridir. Sözlü anlatıma dayanan Türk Halk Şiirleri genelde hece veznini kullanmaktadır. Bu halk şiirleri az da olsa aruz vezni kullanmalarına rağmen Çukurova Bozlakları'nda aruz vezni kullanılmamıştır. Kullanmak isteyen kişiler çıkmışsa da bu toplum tarafından kabul görmeyerek dışlanmıştır. Bunun bir nedeni de hece veznini çok iyi kullanan ve koşma biçiminde söylemiş olduğu şiirlerle Türk Halk Edebiyatına damgasını vuran bir Karacaoğlu'nun, bir Dadaloğlu'nun Çukurova yöresi halkını çok etkilemesi ve bir şiir geleneği yaratmasıdır.

Çukurova Bozlakları'nın söz yapısı da koşma veya koşmanın değişik biçimlerinden oluşmaktadır. Genelde on bir heceli koşmalar yoğunluk kazanmıştır. Ancak sekiz hecelilere de rastlanmaktadır. Bozlak söylerken kullanılan oy, aman, efendim, da, hey, ey gibi anlatıma göç katan tamlamalar hece yapısını artırıyor gibi gözükse de, aslında bu tamlamalar şiirde yoktur ve bunlar parantez içinde belirtilmiştir.

1.1. NAZIM ŞEKİLLERİ

a) On Bir Hecelliler :

Çukurova Bozlakları'nın söz yapısı hemen hemen tamamı on bir heceli koşma biçimindedir. Bu araştırmaya konu olan dokuz bozlakdan sekizi on

bir heceli koşma türünde olan şiirlerdir. Ancak halk şairleri, şiirlerini söylerken divan şairleri gibi kağıt kalemi alıp, ölçerek, biçerek yazıp söylememişlerdir. Gerek halk şairlerinin, gerekse sonradan duyduğu biçimiyle söyleyen kişilerin o an içinde bulundukları moral yapılarıyla ilgili olarak şiir bazı değişikliklere uğramaktadır. On bir heceli olarak söylenen bir şiirin bir dizesi on iki veya on olabilmektedir. Düzümünde de aynı değişiklikler olmaktadır. Şiiri ezgili bir biçimde okuyan kişi aynı söze tekrar dönüp, aynı anlama gelen başka bir mısrayı başka bir düzümde söyleyebilmektedir. Örnek olarak ; "Top top etmiş top zülûfün taramış" sözüne tekrar döndüğünde; "top zülûfün top top etmiş taramış" demek ve $5 + 6 = 11$ düzümünü $6 + 5 = 11$ düzümüne çevirebilmektedir.

Elbeyl'oğlu bozlağı'nın ise birinci dördüğünün ikinci veya üçüncü dizesi on hecelidir. Okunuşa göre "Adana senden geçmeyinc'olmaz" sözü "Adana senden geçmeyince olmaz" biçiminde olursa on bir heceli olmaktadır.

Bu değişiklikler sözlü geleneğin bir sonucu olsa gerekir. Dilden dile, kulaktan kulağa aktarılan ve bu şekilde sürdürülen bu gelenekte bu eksikliklerin olması kaçınılmazdır.

b) Sekiz Hecelliler :

Derlenen bozlaklardan bir örnek sekiz heceli bir ağıttır.

Çıksam sarayı yıkarım

Diril diril dil dökerim

Umut kesmem küçücüğüm

Daha yolunu gözlerim

Nenni nenni nenni

Bir allı bir telli

c) Nakarat olanlar :

Derlenen bozlaklardan bazıları asıl bentlerinin sonlarına eklenen nakaratlarla bir anlatım zenginliği kazanmışlardır. Nakaratlar da değişik şekillerde oluşmaktadır.

Ömek :

nenni nenni nenni

Biri allı biri telli

nenni nenni nenni

Kürdelinde kalan guzum

nenni nenni nenni

Biri allı biri telli

nenni nenni nenni

Kürd elinde kalan guzum

Bir diğer şekilde de esas bendin üçüncü dizesini alarak dördüncü dize yerine başka bir söz söyleyerek oluşturulan nakaratlar vardır.

Ömek :

Günde on beş kere sıtmalar tutsun

Beddua vermem alkış olsun (ey) gelin

Günde on beş kere sıtmalar tutsun

Daha derdim az diyesin (ey) gelin

Koynun dolu kucağın boş olsun
Beddua vermem alkış olsun (ey) gelin
Koynundolu kucağın boş olsun
Daha derdim az diyesin ey gelin

Diğer bir nakarat biçimi de üç dizeli esas bendlere iki dizeden oluşan aynı sözlerin eklenmesidir.

Kıyma Tahsin Bey'im de tatlı canıma
El aman efendim elden al beni

Kıyma Tahsin Bey'im de tatlı canıma
El aman efendim elden al beni

Bendlerin dört dizeden oluştuğu ve nakaratların bulunmadığı bozlaklarda ise esas bendin son iki dizesi tekrarlanarak bir nakarat işlevi yüklendiği sıkça görülmektedir.

İnanman beyler ata bindiğim
Misis'in köprüsünden geçmeyinc'olmaz
İnanman beyler ata bindiğim
Misis'in köprüsünden geçmeyinc'olmaz

1.2. KAFİYE DÜZENİ

Çukurova Bozlakları'nın söz yapısı koşma biçiminde söylenen şiirler olduğu için kafiye düzeni de buna bağlı olarak koşma biçiminin kafiye düzenleridir.

a) Koşmanın en çok karşılaşılan kafiye düzeni "a,a,ab - c,c,c,b - d,d,d,b" biçiminde olanlardır.

Örnek :

Karacaoğlan Bozlağı

_____ a
_____ a
_____ a
_____ b

_____ c
_____ c
_____ c
_____ b

_____ d
_____ d
_____ d
_____ b

_____ e
_____ e
_____ e
_____ b

Tahsin Bey Bozlağı

_____ a
_____ a
_____ a
_____ b

_____ c
_____ c
_____ c
_____ b

_____ d
_____ d
_____ d
_____ b

Sarı Sultanım

_____ a
_____ a
_____ a
_____ b

_____ c
_____ c
_____ c
_____ b

_____ d
_____ d
_____ d
_____ b

b) "a,b,b,x,b - c,c,c,b - d,d,d,b" tipinde olanlar.

Örnek :

Elbeyi'oğlu Bozlağı

_____ a
_____ a
_____ x
_____ b

_____ c
_____ c
_____ c
_____ b

_____ d
_____ d
_____ d
_____ b

c) "a,a,a,a - b,b,b,a - c,c,c,a - d,d,d,a" tipinde olanlar.

Örnek :

Avşar Bozlağı

_____ a
_____ a
_____ a
_____ a

____ b
____ b
____ b
____ a

____ c
____ c
____ c
____ a

____ d
____ d
____ d
____ a

Bu şirde ilk dördlüğüñ kafiye düzeninin aynı olması bir rastlantıdır. Eğer ilk üç dize başka bir kafiye olsaydı şu klasik koşma şeklini alacaktı :
"a,a,a,b - c,c,c,b - d,d,d,b" tipinde olurdu.

d) "a,b,a,b - c,c,c,b - d,d,d,b" tipinde olan.

Örnek :

Kadir mevlam seni övmüş yaratmış

____ a
____ b
____ a
____ b

____ c
____ c
____ c
____ b

____ d
____ d
____ d
____ b

1.3. DURAKLAR

Çukurova Bozlakları'nda görülen hece durakları genellikle $6 + 5 = 11$, $5 + 6 = 11$, $4 + 4 + 3 = 11$ ve $4 + 4 = 8$ şeklindedir. Bunlardan en yoğun olarak kullanılanı $6 + 5 = 11$ şeklinde olanıdır. Ancak her ikisinin ($6 + 5 = 11$ ve $5 + 6 = 11$) birlikte karma olarak kullanıldığı sıkça görülür.

2. ÇUKUROVA BOZLAKLARI'NIN DİL VE AĞIZ YAPISI

Türk Halk Edebiyatının tarihi sürecine bakıldığında, Orta Asya'daki destansı dönemden günümüze kadarki geçen zaman içerisinde korunan temel özellikler görülmektedir. Bu temel özellikler; sözlü gelenek olması, dilin Türkçe olması ve halk şiirlerinin hece ölçüsüyle yazılmasıdır. İşte bu temel özellikleri günümüze kadar gelmesini sağlayan büyük oranda halk edebiyatıyla iç içe girmiş Türk Halk Müziği'dir. İslamiyetin kabulüyle birlikte belirli dış etkilenmeler oluşmuşsa da, Türk Halk Müziğinin köklü yapısı bu etkilere fazla geçit vermemiştir.

İşte Bozlak'lar da Türk Halk Müziği'nin önemli bir parçası olduğundan ve köklü bir şekilde bu geleneği sürdürdüğünden dil yapısı Türkçe'dir. Bu Türkçe halkın kullandığı saf, arı bir dildir. Duygularını, düşünce biçimini, yaşam koşullarını içten geldiği gibi, beğendirmeye gibi bir kaygıdan uzak ezgilere dökererek günlük diliyle söyleyen halkın müziğinde yapmacıklık, özentî yoktur. Çukurova Bozlakları'nda da bu günlük dil kullanılır.

Çukurova Bozlakları'nın dil yapısına ise Türk Dil'ini çok ustaca kullanan Karacaoğlan damgasını vurmuş ve bu gelenekten etkilenen diğer ozanlar tarafından sürdürülmüştür. Türk Dil'i bünyesine girmiş yabancı kelimeleri bile Türkçeleştirerek herkesin rahatlıkla anlayıp günlük yaşantısında kullanabileceği duruma getirmiştir. Öyle ki Türkmen köylerinde "bir Karacaoğlan çağır" gibi Türkü söylemeye eş tutulan deyimler vardır.

Çukurova Bozlakları'na yansıyan Karacaoğlan'ın kullandığı dil'in Türk Dil'ini sadeleştirme çabaları yapan kurumlara yol gösterdiği de bilinmektedir.

Bir dil'in kullanımında bir kelimeyi veya heceyi dil ve dudaklarla, farklı boğumlama ve bükümlemeyle ortaya çıkan farklı söyleme (telaffuz) biçimlerine "ağız" denmektedir. Bir de bunlara yörelere has kelime ve deyimler eklendiğinde farklılık daha da artmakta olup "yöre ağız"ları ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak dil iskeletini koruyan Anadolu Türkçesi'nde ortaya çıkan yöresel ağız farkının bir çok nedeni vardır. Anadolu'ya göçten önce farklı Türk Dil'lerinin konuşulduğu bilinmektedir. Uygur Türkçesi, Göktürk Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Oğuz Türkçesi gibi. Kaldı ki yoğun olarak Anadolu'ya gelen oğuzların bile, kol ve boylarında da ilişkili oldukları topluluklara, göç yollarına ve yerleştikleri Anadolu'daki yerli topluluklarla olan ilişkilerine bağlı olarak, dil'i kullanma farklılıkları oluşmuştur. Bunlara ek olarak farklı etnik gruba mensup topluluklarında Türkçe konuşmaya başlaması bu ağız farklılıklarını daha çok ortaya çıkarmıştır.

Bu ağız farklılıkları doğal olarak bozlaklar'da da vardır. Bugün Orta Anadolu'da özellikle Kırşehir ve Keskin yöresi bozlakları'nda bir "Abdal" ağız hakimdir.

Çukurova Bozlakları'nda kullanılan dil ve ağız ise bir Karacaoğlan'ın, bir Dadaloğlu'nun dili ve ağzıdır. Yani Türkmen dili, Türkmen ağızı kullanılmış "Bozlaklar" dır.

3. ÇUKUROVA BOZLAKLARI'NDA İŞLENEN KONULAR

Çukurova Bozlakları'nda yer alan konular genel olarak Türk Halk Müziği'nde yer alan konulardır. Türk insanı sevincini, kaderini, coşkusunu,

düşüncesini ezgilere dökmüş, ezgilerle anlatmıştır. Kendisini etkileyen her şey bir ezgi konusudur. Ezgilendirilerek işlenen konuların yoğunluğu Türk insanının içinde bulunduğu sosyal konularla yakından ilgilidir. Bu konuların anlatımındaki duygu yoğunluğu ise bozlaklar'da daha başka görülmektedir. Bozlaklar'da duygu; teklifsiz, çırılçıplak ve haykırma noktasında ifade edilir.

Çukurova Türkmen'leri daha önce açıklandığı gibi göçebe yaşam biçimini uzun yıllar bırakmamışlardır. Yaşandıkları yerler, bakıldığı zaman insana bir yücelik, yiğitlik ve güven hissi veren, kışın geçit vermez baharla birlikte yazın güzelliğine doyulmaz Toroslar'ın Aladağıdır, Kozan Dağıdır, Gavur Dağlarıdır. Bu dağlarda yaşanan kavgalar, meydan okumalar, sevdalar, hasretler, güzellikler, çirkinlikler ve ölümler. İşte bunların tümü coşkulu bir ifadeyle bozlaklar'da dile getirilir. Çukurova Türkmenleri'nin dili olmuş Karacaoğlu, Dadaloğlu gibi ozanların şiirlerinin hemen hemen geneli bozlak biçiminde söylenebilmektedir.

Çukurova Bozlakları'nın işlediği konuları şu başlıklarda incelenebilir :

- a) Yiğitlik, Kahramanlık ve İskan,
- b) Yurt Güzellemeleri ve Sosyal Konular,
- c) Sevgi,
- d) Ölüm

3.1. YİĞİTLİK, KAHRAMANLIK VE İSKÂN

Çukurova Türkmenleri'nin yaşamında kavgalar, buna bağlı olarak yiğitlik ve kahramanlık hiç eksik olmamıştır. Zorunlu iskan ise hala yüreklerde acı bir sızıdır. Türk Halk Edebiyatı'nda kavga (savaş) ozanı dendiğinde hemen akla Köroğlu ve Dadaloğlu gelmektedir. İşte Dadaloğlu Çukurova Türkmen'lerinin bu konudaki dili ve yüreği olmuştur.

Bir Çukurova Bozlağı'nda Dadaloğlu ; bir kavgayı yine güçlü bir Türkmen Bey'i olan Mürseloğlu'na şöyle anlatıyor :

Sana diyom sana da Bey Mürseloğlu
Döleğinde kavga oldu dön oldu
Yiğit olan yiğit döndü dövüştü
Arap atın koçyiğidi gün oldu

Der Dadaloğlum yandım yakıldım
Yarsuvat'da güreş ettim yıkıldım
Dokuzyüz atıyılan harbe dıkıldım
Yüzü burda sekizyüzü hal oldu.

Karacaoğlan' da yiğitlik üzerine şunu söylüyor :

Yiğit olan yiğit kurt gibi bakar
Düşmanı görünce ayağa kalkar
Kapar mızrağını meydana çıkar
Yiğidin ardında duran olmalı

Çukurova Türkmen'lerinin yiğitlik, kahramanlık anlayışı ne bireyseldir ne de bireylere karşıdır. Bir Köroğlu 'ben' derken, Dadaloğlu "biz" demektedir. Bir Köroğlu Bolu Bey'ini, bir Pir Sultan Abdal Hızır Paşayı hedef alırken, Türkmen'lerin dili Dadaloğlu doğrudan doğruya Osmanlı'yı hedef almıştır.

"Belimizde kılıcımız kirmani
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman Padişahın dağlar bizimdir"

"Aşağıdan akça çığın ötünce
Katar başı mayaları sökünce
Şahtan ferman Türkmen eli göçünce
Daha da hey Osmanlı'ya aman mı" (1)

dizelerinde Türkmen'lerin duygu ve düşüncelerini yansıtmıştır.

Zorunlu iskân yüzyıllardır süren bir yaşam biçiminin değişimi idi Türkmenler için. Nice zorlu kavgalardan sonra zorunlu iskân gerçekleştiğinde duygular şöyle anlatılır :

"Bize haram oldu Çukurovalar
Şahin uçu ıssız kaldı yuvalar
Türkmen kızı katarlamış mayalar
Bozuldu katarı telli Avşarın" (2)

"Kalktı göç eyledi Avşar elleri
Ağır ağır giden eller bizimdir
Arap atlar yakın eyler ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir"

3.2. YURT GÜZELLEMELEİ VE SOSYAL KONULAR

Türkmen'lerin yurdu konup göçtüğü yerlerdir. Gözlerini açmışlar ala karlı, mor sümbüllü yaylaları, Çukurova'nın bereketli topraklarını görmüşler. Yazın keklik öten, kekik kokan; kışın turaç öten, nergiz biten, pınarların çağıladığı yerlerdir yurt Türkmen için. Türkmenler bu yurt'larına aşıktır ve bu aşkı dizelerde dile getirirler.

(1) Ahmet Z. ÖZDEMİR, Avşarlar ve Dedaloğlu, Dayanışma Yayınları, Ankara, 1985, S:107

(2) A.G.E. S:217

"Dumanlıdır Aladağ'n alanı
Ortasında sarı çiçek savranı
Yiğitler durağı, aslan yatağı
Dilberlerin hep de böyle âlâ mı

Koç yiğitler cirit oynar dölekte
Geyiklerin yaylını eder yaylakta
Bir koku var toprağında, ırmakta
Gözüm yaşı duvarında kal'a mı" (3)

Karacaoğlan ise menevşeye sesleniyor :

Kadir mevlam seni övmüş yaratmış
Çiçekler içinde birdir menevşe
Bitersin güllerin harı içinde
Korkarım yüzüne batar menevşe

Yaz gelir de heveslenir bitersin
Güz gelince başını alır gidersin
Yavru niçin boynun eğri tutarsın
Senin derdin benden beter menevşe

Bakmazmısın Karac'oğlan haline
Garip bülbül konmuş gülün dalına
Kadrin bilmeyenler alır eline
Onun için eğri biter menevşe (4)

Karacaoğlan'ın her dizesinde çiçekler, turnalar, pınarlar, atlar, ağaçlar ve gezdiği yerler vardır. Güzelleri överken bile bunlara benzeterek över.

(3) A.G.E. S : 254

(4) Cahit ÖZTELLİ, Karacaoğlan Bütün Şiirleri, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, S : 67

"Yaz gelip te beş ayları doğunca
Kıvrım kıvrım gider yolu yaylanın
Lâlesi, sünbülü boynun eğişin
Rayihası tatlı gülü yaylanın"

"Güney yüzünün de karları gitmez
Virane bahçede bülbüller ötmez
Bir gece yatsam da misafir etmez
Kışın azgın olur yüzü dağların" (5)

3.3. SEVGI

Sevgi dendiğinde Çukurova'da akla gelen tek isim Karacaoğlan'dır. Sanki sevmek için yaratılmıştır. Türkmen'in sevgi dolu yüreğinin sesidir. Sevgisinde yalan, yapmacıklık, gerçek ötesi olaylar, gerçek ötesi benzetmeler yoktur. Çukurova'lı Türkmen olup da Karacaoğlan'dan bir dörtlük bilmemek mümkün değildir.

"Der Karacaoğlan da sözün sağını
Severim güzelin göğsü ağını
Senin sevdan da yüreğim yağını
Eridir ha nazlı sunam eridir"

"Elma elma yanakların al gibi
Boyu uzar gider selvi dal gibi
Seherde açılan gonca gül gibi
Sandım kar damlamış karın üstüne"

Sevgiliye kavuşamamanın verdiği hüzün, sitem de çok işlenen konulardandır.

"Uzaktır yolların emenmiş gelmiş
Yükünü yüklemiş yönünü dönmüş
Düğür saldım anan gelmesin demiş
Genç yaşımda bütün benim belimi"

"Der Karac'oğlan ezelden ezel
İlidi suyumda kazıldı mezer
Ellere yar vermişte el ele gezer
Bütün gazezlerin bana mı felek"

Sevgili üzerine hapishaneye düşmeler, ölümü göze almalarda çok görülür. Sevdığı bey kıızıyla birlikte olan çoban, kızın ifade değiştirmesiyle hapse yollanırken seslenir.

"Çungurlunun çan saati kuruldu
Kollarıma dar kelepçe vuruldu
İfadem alındı, cezam verildi
Niye cerbi dedin sarı sultanım"

Askerliğini yaparken nişanlısı kaçırılan Aşık Hüseyin askerden kaçarken yakalanıp, divan - harbe verilerek idam edilirken; komutan Tahsin Bey'e şöyle seslenir ve kurtulur.

"Akşamdan kaçanı erken tutarlar
Suç'olanı mahpuslara atarlar
Ben ölürsem nişanlımı satarlar
No'lur Tahsin Bey de kıyma canıma
El aman efendim elden al beni"

At sevgisi de Türkmen'in yüreğinde bir başkadır. At yaşam biçiminin vazgeçilmez bir unsurudur. Dadaloğlu sanki atlarla konuşur :

"Deh bire, deh bire nazlı kır atım
Yarsuvat'ta kaldı atım, pusatım"

Göçebe Türkmen'e at, davar, dilber ve bir de mor çimenli yurt gerekmektedir. Bu duyguda Dadaloğlu'yla dile dökülür.

"Türkmen'e bir at, bir yayla, davarla
Ala dilber, mor çimenli yurt gerek"

At dosttur, arkadaşır. Ata binen Türkmen onun üstünde kendini güçlü sayar.

"Bindiğin at aşkar mıdır ya Döldöl
İrenge bozadır der Türkmenoğlu
Eyerlen kır atı mahsun kalmasın
Biner dövüşürüm der Türkmenoğlu" (6)

3.4. ÖLÜM

Ölüm tüm insanlık için kaçınılmaz bir sonudur. Bu gerçek herkes tarafından bilindiği halde ölüm kabullenmesi çok güç bir olgudur. Ölüm karşısında insan bir başka hüznlenir, duygulanır. Duygusallık doruktadır. Bu duygu seli de ölünün arkasından dile getirilir. Buna ağıt denmektedir. Ağıt söylemek en eski geleneklerden biridir Türk toplumu için. Eski Türkler'de "sagu" denilen ağıt; divan edebiyatında "mersiye" olmuştur. Bilinen en eski ağıt ise şöyle başlamaktadır.

(6) Ahmet Z. ÖZDEMİR, *Avşarlar ve Dadaloğlu*, Dayanışma Yayınları, Ankara 1985, S:184

"Alp Er Tunga öldü mü
Esiz ajun kaldı mı
Özlek öçin aldı mı
Emdi yürek yırtılır" (7)

Ağıt geleneği günümüze kadar tüm canlılığını koruyarak gelmiştir.
Çukurova Bozlakları'nda da bu gelenek tüm gerçekliğiyle görülmektedir.

Bir köyden Yemen harbine katılan iki gençten biri sağ olarak döner.
Oğlu dönmeyen anne ise şöyle haykırır :

"Dur Ali'nin anasıyım
Virane damda yatarım
Ben gûnahtan sakınmazsam
Boğazıma ip takarım

Nenni nenni nenni
Kürt elinde kalan guzun nenni

Çıksam sarayı yıkarım
Diril Diril dil dökerim
Umut kesmem küçücüğüm
Daha yolunu gözlerim"

Bazan ağıtlar bulunan yörede çok sevilen veya çok ünlü birinin
arkasından yakılabilmektedir. Çukurova'da bulunan Avşar Bey'lerinden olan
Kozanoğlu arkasına yakılan ağıtlar bunlardan birisidir.

"Tütün gelir kese inen
İçemedim tasa inen
Kozanoğlu yaralanmış
Su istiyor kâse inen"

Bazan da toplu felaketler ardından ağıtlar yakılır, acılar dindirilmeye çalışılır. Bu felaketler; bir sel baskınıdır, bir hastalıktır, bir savaştır.

Ağıtlar Türk Halk Müziğinin çok önemli bir kaynağıdır. Genelde uzun hava biçimindedir ve bozlaklarla ifade edildiğinde duygu yoğunluğu daha iyi ortaya çıkmaktadır.

Her insan, ölen yakınının ardından üzüldür, ağlar ancak ağıt yakamaz. Hele erkeklerin ağıt yakması gelenekten değildir. İşte o zaman onların duygularını ağıtçı kadın dile getirir, ağıt yakarlar.

4. ÇUKUROVA BOZLAKLARI'NDA GÖRÜLEN MAHLASLAR

Türk Halk Müziği metinlerinde görülen ozanların başında Karacaoğlan gelmektedir. Öyleki mahlas'ının kullanılmadığı veya bulunmadığı bir çok ezgi metni incelendiğinde çoğunun Karacaoğlan'a ait olduğu görülmektedir.

Çukurova Bozlaklar'ında en çok görülen ozandır. Karacaoğlan'ın hayatı hakkında da elde edilen bilgilerin çoğu rivayetler ve günümüze kadar gelen şiirleridir. Bu nedenle kesin bir yargıya varmak mümkün olmamaktadır. Her yer kendine maletmeye çalışmaktadır. Cönk'lerde ele geçen ve kulaktan kulağa geçerek günümüze kadar gelen şiirlerden anlaşıldığı gibi yaşamı XVII. y.y. dan eskiye gitmemektedir. Onun şu dörtlükleri kendisi hakkında bilgi vermektedir :

"Kozan Dağ'ından neslimiz
Arı Türkmen'dir aslımız
Varsak'tır durak yerimiz
Gurbet ilde yar eğler bizi"

"Karacaoğlan der ciğerim dağı
Yerim belli, derler Sayıl Oğlu
Divane gönül dilbere bağı
Gam gasavete aldırma beni" (8)

Buradan anlaşılacağı gibi büyük bir ihtimalle Karacaoğlan, Bahçe ilçesinin Farsak köyünde doğmuş ve o köyde şimdi de yaşamakta olan Sayıl Oğulları soyundandır. Ancak Karacaoğlan'ın hangi köyde doğduğu, nerede öldüğü kesin olmasa da, kesin olan veriler vardır. Kesin olarak şu yargılar herkes tarafından kabul edilmektedir ki : Karacaoğlan Türkmen'dir, Güney illerinin yetiştirdiği bir ozandır. Ozanlık geleneğine sonuna kadar bağlı kalarak tüm yurdu adım adım dolaşmış, şiirler, türküler söylemiştir.

Karacaoğlan'ın yaşamından çok önemi üzerinde durulmalıdır. Karacaoğlan tüm yurtda, tüm çelişkileri aşarak nasıl sevilen bir ozan durumuna gelmiştir? Bu olgunun üzerinde durulmalıdır, bundan sonuçlar çıkarılmalıdır.

Karacaoğlan ustaca kullandığı Türk Dili'yle tüm yurdu dolaşarak, şiirlerini belleklerde bırakarak Anadolu'da dil birlikteliğini sağlamada önemli bir işlev görmüştür.

Şiirlerindeki gerçeklik ve yakınlık, Osmanlı'nın o ağdalı dil'ine karşı Anadolu'nun sesi olmuş ve Türk kimliğinin korunmasında önemli bir etken olmuştur.

Koyu tutuculuğun hakim olduğu bir dönemde şiirlerinde işlediği sevgi konularındaki gerçeklik ve içtenlik, Anadolu Alevi ve Bektaşî kesimlerinde etkisini göstermiş ve kabul görmüştür.

(8) Cahit ÖZTELLİ, Karacaoğlan, Milliyet, İstanbul.1970, s : 13,14.

İşte Karacaoğlan şiirleriyle aşiret, etnik grup, din, mezhep çelişkilerini aşarak ulusal bütünlük ve barış ortamına zemin hazırlamıştır. Büyüklüğü buradan gelmektedir.

Çukurova Bozlak metinlerinde görülen diğer bir ozan Dadaloğlu'dur. Dadaloğlu hakkındaki bilgiler de doğruluğu tartışılır bilgilerdir. Karacaoğlan'da olduğu gibi Dadaloğlu hakkındaki bilgiler de sözlü kaynaklardan ve kendi şiirlerindendir. Onun şiirlerine bakıldığında bazı kesin yargılar oluşabilmektedir.

Dadaloğlu Türkmen'lerin Avşar Boy'undandır. Şiirlerinden 1865 zorunlu iskan yıllarında yaşadığı anlaşılmaktadır. Dadaloğlu aşiretiyle birlikte yazın Toroslar'ın yaylalarına, kışın ise Çukurova'ya inen bir göçebe ozandır. Dadaloğlu Toroslar'da ve Çukurova'da Avşar'lar dışındaki Türkmenler tarafından da çok sevilen bir ozan olmuştur.

Dadaloğlu'nda Karacaoğlan'ın sevgisi, Pir Sultan'ın başeğmeyen tutumu ve Köroğlu'nun cengaverliği birarada bulunmaktadır. O sürekli aşiretiyle birlikte. Kaygıyı da, sevdâyı da birlikte yaşamıştır. O'nun nerede doğduğu, nerede öldüğü önemli değildir. Belki Toroslar'da bir kıl çadırda, belki de Çukurova'da bir çınar altında doğmuştur. Ama özellikle Çukurova'nın yûreğinde yattığı bir gerçektir.

Çukurova Bozlakları'nda adı geçen ozanlardan biri de Elbeylioğlu'dur. Elbeylioğlu' da Çukurova'da yaşamış bir ozan ve İlbeyli adlı Türkmen aşiretinin reisidir. O'da Dadaloğlu gibi aşiret kavgaları, Osmanlı'nın baskısı altında yaşamış ve bu çatışmaları dile getirmiş bir ozandır. Öyle ki aynı ortamda aynı sıkıntıları çektiklerinden Dadaloğlu'yla bazı şiirleri de birbirine karışmıştır. Aynı durumu anlatmak isteyenler bazan Dadaloğlu mahlası yerine Elbeylioğlu mahlasını kullanmışlardır.

Elbeylioğlu'nda da kendisinden önce yaşamış ozanların etkileri görülmektedir.

Elbeylioğlu Çukurova'da huzursuzluk çıkarttığı gerekçesiyle padişah fermanıyla İstanbul'a istendiğinde eşi, çocukları ve aşiretten ayrılmanın ve sonu ne olacağı bilinmeyen bir yolculuk duygusuyla şöyle der :

"Kalktı gönül kuşu gitti havaya
Kırıldı kanadım düştüm yuvaya
Derdimi yüklettim üç beş deveye
Bilmem nere doğru gider yolumuz" (9)

Bu dörtlük buram buram Karacaoğlan kokmaktadır. İstanbul'dan dönüşte ise "Benim atım Adana'dan su içmez" isimli bozlağıyla duygularını anlatır.

Diğer bir Çukurova'lı ozan ise Aşık Hüseyin'dir. Aşık Hüseyin aslen Maraş Perçenek doğumludur. Ancak yaşamı Toroslar'da ve Çukurova'da geçmiş bir ozandır.

Bunların dışında kul Mustafa, Deli Boran gibi ozanlar da Çukurova Bozlakları'nda yer alan ozanlardır.

5. ÇUKUROVA BOZLAKLARI'NIN İSİMLENDİRİLMESİ

"Çukurova Bozlağı" terimi genel olarak bozlaklar içerisinde, o bozlağın ait olduğu yöreyi belirtmek için kullanılmaktadır. Ancak Çukurova Bozlakları kendi içerisinde değişik isimler almaktadır. Genel olarak, belirli bir seyri, tavrı olan uzun havalara "Bozlak" denmekle beraber, içerisinde birisi seçildiğinde "hava" veya doğrudan doğruya bozlağın ismiyle hitap edilmektedir. "Avşar Hava'sı", "Karacaoğlan", "Dadaloğlu", "Türkmen Hava'sı", "Deli Boran" gibi.

Bu isimlendirmeler Çukurova içerisinde ilçe ve köylere göre bile değişmektedir. Bu isimlendirmeler şu şekilde olmaktadır :

5.1. KİŞİ ADIYLA ANILAN BOZLAKLAR

a) Bu bozlaklar daha çok ozan ismiyle anılan bozlaklardır. "Deli Boran", "Karacaoğlu", "Dadaloğlu", "Elbeylioğlu", "Gündeşlioğlu" bozlakları gibi.

b) Ağıt yakılarak ortaya çıkan bozlaklar'da arkasından ağıt yakılan kişinin adıyla anılmaktadır. Bozlak karakterinde olan bu ağıtlara "ağıt" denmektedir. "Durali Ağıdı", "Kozanoğlu Ağıdı" gibi.

c) Bir sosyal olgu sonucu ortaya çıkan bozlaklarda ismi geçen kişinin adının verildiği de görülmektedir. "Tahsin Bey Bozlağı" gibi. Burada, Tahsin Bey bozlağı söylenen veya kendi üzerine söylenen kişide değildir. Aşık Hüseyin'in af için yalvardığı kişidir.

5.2. AŞİRET VE BOY ADIYLA ANILANLAR

Bu bozlaklar yörede bulunan Türkmen aşiret ve oymak adıyla anılan bozlaklar'dır. Ait olduğu aşiret'in adını almaktadır. "Avşar Bozlağı", "Cerit Bozlağı" gibi. Bu bozlaklar başka yörelerde de ait olduğu o aşiretin adıyla anılmaktadır. Örnek olarak zorunlu iskan sonucu Orta Anadolu'ya göç eden Çukurova Avşarlar'ın bozlaklar'ı belirli bir değişikliğe uğrasalar bile kendi isimleriyle anılmaktadırlar.

5.3. COĞRAFİ YAPILARIN ADIYLA ANILANLAR

Çukurova'nın özellikle Pozantı ve Karaisalı ilçelerinin yer aldığı Totoslarda "Senir Havası" adıyla anılan tek tip bozlak biçimi vardır. Dağların,

tepelerin ufukla birleştüğü, insanların da gezebileceği düzlüklerin oluştuğu yerlere "senir" denmektedir. İşte çobanların oralarda gezerken söyledikleri bozlaklara "Senir Havası" adı verilmektedir. Aynı ezgi üzerine güzelleme, ağıt türündeki tüm sözler söylenebilmektedir. Belirli bir sosyal olay üzerine dahi yakılan uzun havalar aynı ezgiyle söylenmektedir. Örnek olarak "Sarı Sultanım" isimli bozlak gibi.

Bir de Çukurova'nın Gaziantep ve Hatay'la sınırını oluşturan ve Gavur Dağları denilen bölgede "Gavur Dağı Havası" denilen uzun havalar vardır. Ayrıca incelenmesi gereken bu uzun havalar dizi olarak "Müstezat" dizisini kullanmaktadır. Bu araştırmada bu uzun havalar yer almamaktadır.

5.4. GİRİŞTE KULLANILAN ÜNLEMLERE BAĞLI ADLANDIRMALAR

Çukurova Bozlakları'nda görülen yapılardan biri de uzun havaya girişte kullanılan "Ah ey", "Ay dost" veya sadece "Ey" gibi ünlemlerin kullanılmasıdır. Bu ünlemlere görede isimlendirmeler yapılmaktadır. "Ah Ey Havası", "Ah Dost Havası" gibi. "Ay Dost" ünlemi daha çok Avşarlara ait Türkmen Bozlakları'nda görülmektedir. "Ah Ey" ise genelde Karacaoğlan'a ait sözleri taşıyan Türkmen Bozlakları'nda kullanılmaktadır. Avşarlara ait Türkmen Bozlakları bazan da sadece uzun bir "Ey" ünlemiyle başlamaktadır.

6. ÇUKUROVA BOZLAKLARI ÜZERİNE YAPILAN YANLIŞ TANIMLAMALAR

Bugüne kadar yapılan pek çok araştırmada yanlış tanımlamalar yapılmaktadır. Tesbit edilen bu yanlışlıklar şunlardır :

a) Yapılan araştırmalarda, derlemelerde yöredeki var olanlar toplanarak bir sonuç gibi ortaya konmaktadır. Farklı nedenlerle özde aynı olan olguya farklı isimler veren yöre halkının verdiği isimler olduğu gibi alınarak kullanılmakta ve özde bir olan olguda da farklılık varmış gibi yansıtılmaktadır.

Yöre halkının; yaptığı içe, yaşam biçimine, oynadığı tarihi ve siyasi role göre oluşan farklılığı anlatmada kullandığı nitelemeler olduğu gibi kullanılmaktadır. Bu ise kavram kargaşasını arttırmaktadır. rnek olarak Türkmen, Yrk, Avşar, Tahtacı gibi terimler birlikte kullanıldığında ; Yörüklerle Türkmen'ler, Avşarlar'la Türkmen'ler farklı farklı topluluklarmış gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu bozlak tanımlamasına da yansımaktadır. "Avşar Bozlağı", "Türkmen Bozlağı" gibi. Türkmen adı daha önceki bölümlerde açıklandığı gibi Anadolu'ya gelen müslüman Oğuzlar'a verilen genel addır. Yrk ise; göçebe yaşamı sürdüren Türkmen'lere yerleşik olanların verdiği bir isim, nitelemedir. Geçimlerini tahta işleriyle uğraşarak sürdüren Türkmen'lere "Tahtacılar" denmiştir. Avşarlar ise Türkmen oldukları halde, büyük ve ağırlıklı bir boy olması nedeniyle sanki Türkmen'den ayrı bir boy gibi görülmüşlerdir. ukurovada'da bu böyledir. Gerek güçlü bir aşiret olmaları ve iskan olaylarında gördükleri işlevle hep gndende kalmış, isminden çok bahsettirmişlerdir.

Bu nedenle Türkmen'lerin bozlakları, Avşarların bozlakları farklı farklı bozlaklar değillerdir. Bu bozlakların genel adı "Türkmen Ağzı" kullanılan "Türkmeni Bozlaklar" dır.

"Çukurova Bozlağı" gibi ayrı bir bozlak biçimi de yoktur. Sadece Çukurova'da varlığını bozulmadan sürdüren "Türkmeni Bozlaklar" vardır. Ancak bu araştırmada Çukurova'da yapıldığından ve bugüne kadar diğer araştırmacılar tarafından bu şekilde nitelendirildiğinden bu terim kullanılmıştır.

BÖLÜM 4

1. ÇUKUROVA BOZLAKLARI'NIN MÜZİKAL YÖNÜ

Bozlaklar, bünyesinde taşıdıkları müzikâl özellikler yönünden diğer uzun hava türlerinden belirli bir farklılık göstermektedir. Bu farklılık ses dizileriyle, seyir karakteriyle ve melodik yapılarıyla ortaya çıkmaktadır. Çukurova Bozlakları'nı bu yönleriyle incelemek gerekmektedir.

1.1. SES DİZİLERİ VE SEYİR ÖZELLİKLERİ

Çukurova Bozlaklarında iki ana dizi kullanılmaktadır.

a) Çoğunlukla ağıt türü ve duygusal yapının ağır bastığı bozlaklarda kullanılan dizi. Bu tür bozlakların dizisi klasik Orta Anadolu Bozlaklarında görülen dizinin hemen hemen aynısıdır. Dizi şu şekildedir.

Bu tür bozlaklar bir sekizliden oluşan ses alanında seyretmektedir. Bozlağa genelde direk olarak dizinin sekizinci derece "la" sesinden girilmekte ve beşinci derece "mi" sesine gelinmektedir. Daha sonra tekrar sekizinci derece "la" sesine çıkılarak adım adım üçüncü derece "do" sesine düşülmekte ve bu ses önemsetilmektedir.

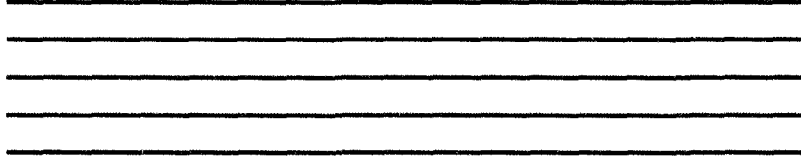
Beşinci dereceden sekizinci dereceye çıkış iki türlü olmaktadır. Bazan yedinci derece "sol", altıncı derecenin diyezi "fa #²", yedinci derece "sol" sesi sıralamasıyla sekizinci derece "la" sesine çıkılmaktadır. Bazan da direk olarak sekizinci derece "la" sesine dönülmektedir.

Sekizinci derece "la" sesinden üçüncü derece "do" sesine düşüş ise yedinci derece "sol", altıncı derece "fa #²", sekizinci derece "la", yedinci derece "sol", altıncı derece "fa", beşinci derece "mi", dördüncü derece "re", beşinci derece "mi", altıncı derece "fa", beşinci derece "mi", dördüncü derece "re" sıralamasıyla adım adım üçüncü derece "do" sesine düşülmekte ve bu seste güçlü kalışlar yapılmaktadır. Üçüncü derece "do" sesinde yapılan bu güçlü kalış karar sesi olan birinci derece "la" sesine gelme açısından bir istek yaratmaktadır. Tekrar beşinci derece "mi" sesi etrafında yapılan yeni ezgilerle karar sesine düşülmektedir.

Bu dizedeki bozlaklarda fazla geçki kullanılmamakla beraber bazan üçüncü derece "do" sesine gelirken beşinci derece "mib" sesinden faydalandığı görülmektedir.

Orta Anadolu Bozlakları'nda sıkça görülen dördüncü derece "re" sesi ile yedinci derece "sol" sesi arasında, üçüncü derece "do" sesi ile altıncı derece "fa" sesi arasında ve beşinci derece "mi" sesi ile sekizinci derece "la" sesi arasında yapılan garip geçkiler bu dizideki Çukurova Bozlakları'nda görülmemektedir. Bu dizideki Çukurova Bozlakları'na damgasını vuran özellik sekizinci derece "la" sesine çıkılırken kullanılan altıncı derece "fa #²" sesi ve üçüncü derece "do" sesindeki güçlü kalışlardır.

b) Coşkulu duyguların anlatıldığı ve geniş bir ses sahasında seyreden bozlakların dizisi şöyledir.

Çeşitli yayınlarda ve araştırmalarda Avşar ve Türkmeni Bozlakları diye nitelenen bozlakların dizisi bu dizidir. Aslında "Avşar Bozlağı" diye nitelenen bozlaklar "Türkmeni Bozlaklar" grubunun içinde yer almaktadır. Avşarlar'ın Türkmenler içerisinde önemli bir boy olmaları nedeniyle "Avşar" ismi sürekli vurgulanmış ve sanki Avşarlarla, Türkmenlerin ayrı birer boy olduğu izlenimi doğmuştur. Bu yanlış bir izlenimdir. Avşarlar Türkmendir ve Çukurova'daki bozlakları da Türkmeni Bozlaklar'dır.

Türkmeni Bozlaklar'da yiğitlik, mertlik, Türkmenler'in çektikleri çileler, yaşadıkları olaylar, yurt sevgisi ve güzelleme gibi konular büyük bir coşkuyla anlatılır. Tiz seslerde yapılan haykırıışlarla duygular doruğa çıkar ve karar sesine gelindikçe duygular durulur, coşku yerini ağır başlılığa bıralır.

Bu tip bozlaklar bir sekizli ve bunun üzerine kurulan bir dördükte seyretmektedir. Bozlağa giriş genellikle "ah ey, ey, ay dost" gibi ünlemlerle olduğu gibi direk olarak tiz seslerden de olabilir. Bu ünlemlerden "ah ey" ünlemi yedinci derece "sol", altıncı derece "fa #²", tekrar yedinci derece "sol" sesi kullanılarak sekizinci derece "la" sesine çıkılarak bu seste uzatılır. Sonra onuncu derece "do", on birinci derece "re" ve dokuzuncu derece "si b²" sesleri kullanılarak yaratılan ezgilerden sonra keskin bir gırtlakla sekizinci derece "la" veya yedinci derece "sol" sesine düşülmektedir. Tekrar onuncu derece "do", on birinci derece "re" ve dokuzuncu derece "si b²" seslerinde yapılan ezgilerden sonra keskin ve seri bir gırtlakla beşinci derece "mi" veya dördüncü derece "re" sesine gelinmekte bu seslerde yapılan kısa kalışların ardından hızla karara düşülmektedir. Bu seri karara düşüş yeteri kadar karar duygusu vermemektedir. Bunun için ilk beş ses içerisinde yapılan çeşitli ezgilerle,

üçüncü derece "do" ve ikinci derece "si b²" sesleri kullanılarak karar sesine hazırlanmakta ve karar sesi olan birinci derece "la" sesine düşülmektedir.

Bu tip bozlaklarda bazan dördüncü derece "re" sesi ile yedinci derece "sol" sesi arasında garip geçki yapıldığı görülmekte ve dördüncü derece "re" sesinde güçlü kalışlar yapılmaktadır.

Türkmeni Bozlaklar özellikle Orta Anadolu'da bazı değişimlere uğramaktadır. Özellikle ikinci derece "si b²" sesi kullanılmakla beraber, karara düşüşte yumuşatılarak "si b" sesine dönüşmektedir. Bunun dışında saz icrası güçlü olan ustalar, saz bölümlerinde ezgi ile ilgisi olmayan değişik geçkiler kullanmakta ve böylece de saz ve söz bütünlüğü içerisinde değişik duygular ortaya çıkmaktadır. Türkmeni Bozlaklar'daki duygu coşkuluğu, isyancı, başkaldırır duygular Orta Anadolu'da duygusal sitemlere dönüşmektedir.

SONUÇ

Bu araştırmadan şu sonuçlar çıkmaktadır.

a) "Boziak" terimi öz Türkçe bir terimdir. Anadolu'ya Türkmenler tarafından getirilmiştir. Acı acı feryat etmeye "bozulamak", acı acı feryat eder gibi söylenen uzun havalara "bozulak" denmiştir. Tarihi süreç içinde "bozulak" terimindeki "u" harfi düşerek "bozlak" biçimini almıştır.

b) Bozlak geleneği, Anadolu'da geleneksel kültüründen ödün vermeyen Türkmenler tarafından günümüze kadar sürdürülmüştür.

c) Çukurova önemli bir bozlak merkezi durumundadır. Çukurova Türkmenleri geleneksel yaşam biçimlerini çok uzun yıllar sürdürmüş olduklarından, geleneksel kültürlerinden en az ödün veren topluluklar olmuşlardır. Çukurova Türkmen Bozlakları da en az değişime uğramış bozlaklardır. Yaşam biçiminden kaynaklanan dış kültürlerle olan kapanıklık nedeniyle bozlaklar yeni biçimlere, zenginliklere ulaşamamıştır.

d) "Türkmen" Anadolu'ya gelen müslüman Oğuz Boy'larına verilen genel bir isimdir. Ancak bu Türkmenler Anadolu'da bazıları "boy" ismiyle (Avşar - Cerit gibi) bazıları yaşam tarzlarına göre edindikleri isimle (Yörük - Tahtacı) nitelenmiştir. Bu durum ise sanki farklı köklere mensup topluluklarmış gibi bir izlenim doğurmuştur. Çukurova'da da durum böyledir. Avşar'ın bozlağı anlamında "Avşar Bozlağı", Cerit'in bozlağı anlamında "Cerit Bozlağı", Türkmen'in bozlağı anlamında "Türkmen Bozlağı" dendiği zaman; Avşarlarla Türkmenler, Ceritlerle Türkmenler farklı farklı topluluklar olduğu gibi bir yanlış ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Çukurova coğrafyasını paylaşan Avşarlar'da,

Ceritler'de, Yörükler'de, Tahtacılar'da Türkmendir. Bozlaklarında Türkmen ağızıyla söylenmiş "Türkmeni Bozlaklar" dır.

e) Çukurova Türkmeni Bozlakları genelde on bir heceli koşma türünde yazılmış söz yapısına sahiptir. Sekiz heceli koşma türünde olanı da vardır.

ñ) Bu bozlakların kullandığı dil halkın kullandığı günlük öz Türkçe bir dildir.

g) Çukurova Türkmenlerinin yaşamı kavgalarla geçmiştir. Kavgalarda ise yiğitlik, yenilgi, ölüm ve çileler vardır. Bu olguların hepsi bozlakların konusu olmuştur.

h) Çıkışlarında bireysel bir kaynak olmasına rağmen halkın duygu süzgecinden geçerek anonim bir yapı kazanmışlardır.

ı) Çukurova'da bozlak geleneğinin yaşaması ve yayılmasında halk ozanlarının büyük bir rolü olmuştur. Bu ozanların başında Karacaoğlan ve Dadaloğlu gelmektedir.

İ) Çukurova'daki Türkmenlerin zorunlu iskâna tabii tutulmaları sonucu bu "Türkmeni Bozlaklar" İç Anadolu'ya Avşarlar ve Ceritler gibi Türkmen aşiretleri tarafından götürülmüşlerdir. İç Anadolu'da Avşar'ın bozlağı anlamında "Avşar Bozlağı", Cerit'in bozlağı anlamında 'Cerit Bozlağı' denmiştir. İç Anadolu Bozlaklarındaki "Abdal" yorumu bu bozlaklara da yansiyarak belirli bir duygu ve biçim değişikliği yaratmıştır. Bu değişiklikler ağız değişikliği, "si b²" sesinin yumuşatılarak 'Sib" sesine dönüşmesi ve çeşitli "garip" geçkilerin yapılması biçiminde olmuştur. Kırık havalarda da bu değişim yaşanmıştır. Çukurova'da ağıt olarak ortaya çıkan bir Türkü İç Anadolu'da kaşık oyun havasına dönüşmüştür.

J) Çukurova Bozlakları'nın seyri inicidir.

k) Bu bozlaklarda iki temel dizi kullanılmaktadır. Orta Anadolu'da bunların dışında kullanılan diziler de vardır. Bu nedenle anlatma kolaylığı sağlanması nedeniyle söylenen "Bozlak Dizisi" diye özel bir dizi yoktur. Çeşitli dizilerde bulunan bozlaklar vardır.

Yapılan bu araştırmanın sonuçları gözönüne alınarak, Türkmeni Bozlak; göçebe ve yarı göçebe hayat tarzı süren Türkmenlere has geniş bir ses aralığında seyreden, tiz seslerden başlayarak inici bir özellik gösteren ve keskin gırtlakların kullanıldığı bir uzun hava türüdür diye tanımlanabilir.

KAYNAKLAR

- AZRA ERHAT, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984
Belleten Dergisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Temmuz, Ankara 1948
M.HADİ ALTAY, Adım Adım Çukurova, Kemal Matbaası, Adana 1965
MUSTAFA AKDAĞ, Türkiye'nin İktisadi ve İstimaî Tarihi, Tekin Yayınevi, İstanbul 1979
KASIM ENER, Tarih Boyunca Adana Ovası, Kayı Yayıncılık, İstanbul 1986
DOĞAN AVCIOĞLU, Türkiye'nin Düzeni, Tekin Yayınevi, İstanbul 1976
YAŞAR KEMAL, İnce Memed, Cem Yayınevi, İstanbul 1972
AHMET Z. ÖZDEMİR, Avşarlar ve Dadaloğlu, Dayanışma Yayınları, Ankara 1985
SEBAHATTİN SELEK, Anadolu İhtilali, İstanbul 1963
T.D.K. Tarama Sözlüğü, Ankara 1963
T.D.K. Derleme Sözlüğü, Ankara 1965
EROL PARLAK, Yüksek Lisans tezi, İstanbul 1990
BOZKURT GÜVENÇ, Türk Kimliği, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995
CAHİT ÖZTELLİ, Karacaoğlan Bütün Şiirleri, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972
AHMET ŞÜKRÜ ESEN, Anadolu Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991
BELA BARTOK, Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi, Pan Yayıncılık, İstanbul 1991
DIVAN - I LÜGAT - İT TÜRK, Türk Dizi İndeksi, T.T.Kurumu Basımevi, Ankara, 1988
ALİ RIZA YALMAN, Cenupta Türkmen Oymakları, Ankara 1977

EKLER

EK-1 YÖRESEL TERİM VE DEYİMLER

YÖRESEL TERİM VE DEYİMLER

Gadan alım :Gadanı alayım Sana gelen dertleri alayım benim olsun.

Heştinmek : Bırakmak boşvermek.

Diril diril dil dökmek : Yalvarmak

Sapmak : Dönmek.

Sözün sağı : Sözün doğrusu.

Ağ : Ak beyaz

Misis : Adana -Ceyhan yolu üzerinde bir yerleşim birimi ismi.

Yarsuvat : Ceyhan ilçesinin eski adı.

Güz : Son bahar.

Dölolda : Döleğinde düzlüğünde

Dölek : Düzgün düz.

Dölek ol : Düzgün ol doğru ol.

Şo : Şu.

Puşt : Dönek sözüne güvenirilmez.

Dıkılmak : Girmek

Dıkıldım : Girdim.

Döş : Göğüs.

Kucacığın : Kucağın.

Çungurlu : Adananın ilçesi olan Karaisalıda bir köy ismi.

Kele : Hele hu hey gibi bir hitap biçimi.

Cerbi : Cebren zorla.

Emsal : Benzer eş.

Senir : : Dağların karşıdan görülen ufukla birleştiği yer.

Emenmek : Zahmete ve zorluklara katlanmak.

Emenmiş : Zahmete katlanmış.

Hacılar : Karaisalıda bir köy ismi.

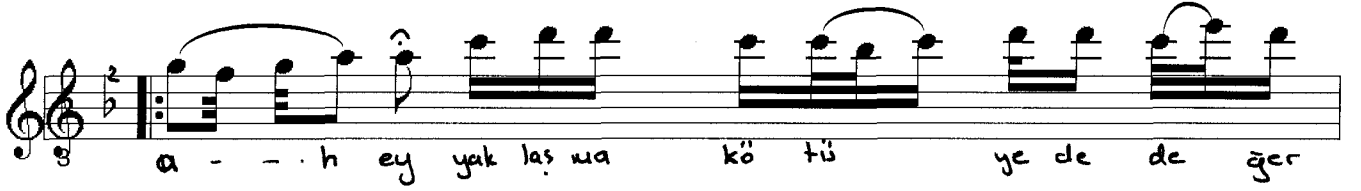
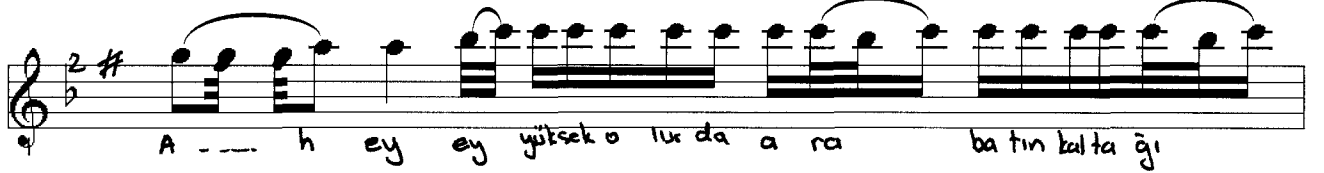
EK-2 NOTALAR

KARACAOĞLAN BOZLAĞI

Kimden Alındığı
Osman TOPAL

(Ah ey Havası)

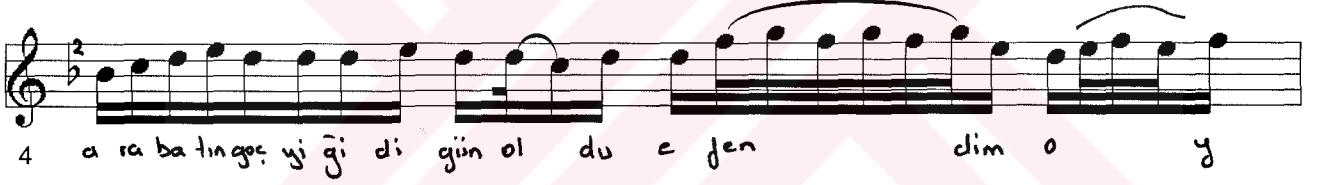
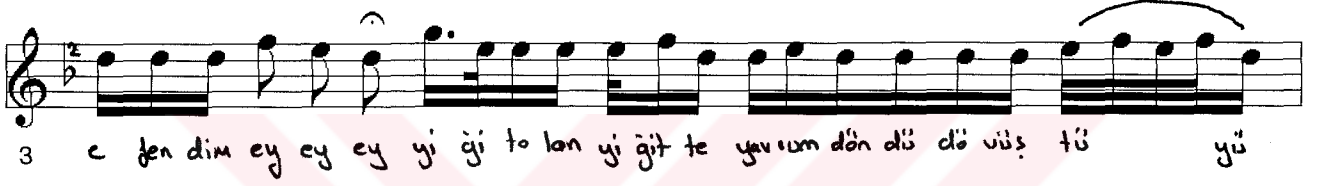
Derleyen ve Notaya Alan
Ali DAĞISTAN
25-10-1995

Kimden Alındığı
Mahmut TAŞKAYA

AVŞAR BOZLAGI

Derleyen ve Notaya Alar
Ali DAĞISTAN
10-10-1995

Kimden Alındığı
Mahmut TAŞKAYA

KADIR MEVLAM
SENİ ÖVMÜS YARATMIŞ
(KARACAOĞLAN)

Derleyen ve Notaya Alan
Ali DAĞISTAN
10-10-1995

1 e y

2 ga dir nev lam se ni öv müş ya ra mış ser da ret mi

2 gü zel le rin i ş ti ş ne o d i ş ti ş ne

1 top top et mi ş top zü lü ş ün

5 ta ra mış dö ki ş ver mi ş in ce be lin i ş ti ş ne o

2 i ş ti ş ne i ş ti ş ne top zü lü ş ün -

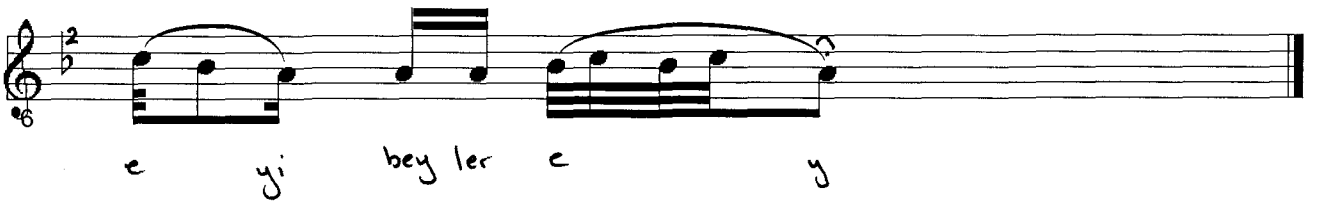
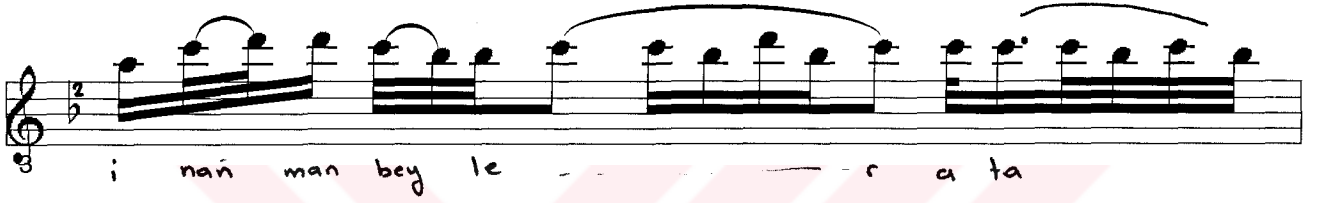
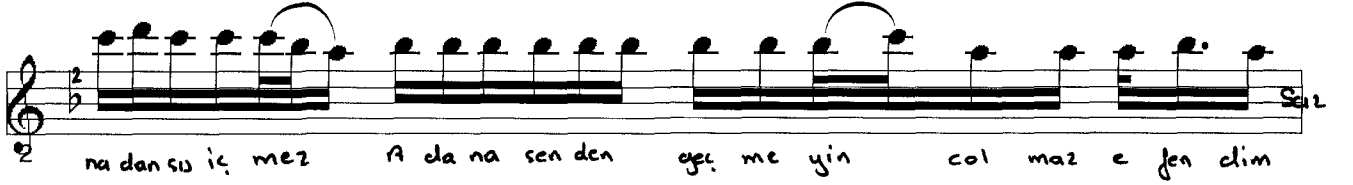
7 - - n top top et mi ş u zat mış a tı ver mi ş d i ş ce be lin

8 i ş ti ş ne yar ya r i ş ti ş ne

Kimden Alındığı
Mahmut TAŞKAYA

ELBEYL'UGLU BOZLAGI

Derleyen ve Notaya Alan
Ali DAĞISTAN
10-10-1995

Kimden Alındığı
Mehmet ERKOÇAK

BEDDUA

(Oy Gelin)

Derleyen ve Notaya Alar
Ali DAĞISTAN
3-11-1995

koçu ko na k lar da bay ku ş la röt siñ

dö şü yün ü tünde böz yı lan yat sı vay yat sın

gün de on beş ke re sıt ma lar tut sun bed du a ver mem da ha der dim

al kış ol sun az di ye sin ey ge li oy ge li

Kimden Alındığı
Abdullah KURT

AGIT

Derleyen ve Notaya Alan
Ali DAĞISTAN
27-10-1995

du ra li nin u na sı yi vi ra ne da - - - m da ya

tu ri yi yi m ben gi nah tan su kin ma sa m oy yo yo

yo y oy bo ğu ri ma ip a tu ri m o y oy

nen ni yi yi nen ni yi nen ni ki re le lin de ka lan

gu ru yu yu yu m o y oy nen ni yi nen ni

yi yi yi nen ni bi ri al lı bi ri tel li yi yi yi

Kimden Alındığı
Mehmet ERKOÇAK

TAHSİN BEY BOZLAGI

Derleyen ve Notaya Alan
Ali DAĞISTAN
3-11-1995

1 uk şemden ka ça nı da er ken tı tır la r su so la nı

2 ma pı s la ra a tur lar o

3 o be n ö lür sem de

4 ni şa n lı mı sa tır lar a nam sa tır la r no lur tah sîn

5 be yimde kuy ma ca nı ma e la men e fen

6 di el den al be ni

Kimden Alındığı
Neşet DAMAKSIZ

SARI SULTANIM

Derleyen ve Notaya Alan
Ali DAĞISTAN
18 - 11 - 1995

1 Çun gur lu nun da çun sa a ti ku rul dı

2 kol la rı ma da dar ke lep çe e ye ru rul du yu

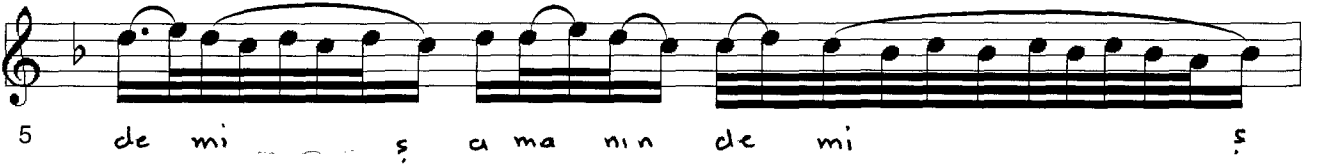
3 i de dem a lin di da ke le ce ram ve ri di

4 ni ye cel bi de din de sa rı sıt ta nım yım

Kimden Alındığı
Neşet DAMAKSIZ

Derleyen ve Notaya Alan
Ali DAĞISTAN
18-11-1995

SENİR HAVASI

EK-3 METİNLER

KARACAOĞLAN BOZLAĞI

(Ah ey ey) yüksek olur arap atın galtağı (kaltağı) (aman kaltağı)

(Gene) boş kalmazda goç(koç) yiğidin yatağı

(ah ey) yaklaşma kötüye değer eteği ey ey

Geri dur ha nazlı sunam geri dur (geri dur ey ey)

(Ah ey) yağmur yağdı(da) yollarına sapayım (aman sapayım)

Dinin hak dini (dost) dinine tapayım

(Ah ey) eğilen yanaktan öpeyim (ey ey)

Beri dur ha nazlı sunam beri dur (beri dur ey ey)

(Ah ey) arap at üstünde de durur postumuz (aman postumuz)

İkrarından döndümola dostumuz

(Ah ey) yarım bir gün kara toprak üstümüz

Çürüdür ha nazlı sunam çürüdür (çürüdür ey ey)

(Ah ey) der Karacaoğlan da sözün sağını (aman sağını)

Severim güzelin(de) güğsü ağını

(Ah ey) senin sevdan da yüreğim yağını

Eridir ha nazlı sunam eridir (eridir ey ey)

AVŞAR BOZLAĞI

(Ey) sana diyom sana(da) Bey Mürseloğlu
Dölolda kavga oldu dön oldu (efendim ey ey)
Yiğit olan yiğit(de yavrum) döndü dövüştü
Arap atın goç(koç) yiğidi gül oldu (ey efendim ey)

(Ey)akşamki gürdüğüm şo kara düşler
Hesaba gelmedi(de) kesilen başlar (oy oy)
Kavgaya girmede(de) puşt arkadaşlar
Çekildiler bir tarafa yan oldu (efendim oy oy)

(Ey) öylen ile ikindinin arası
Aldı beni(de) şu düşmanın yarası (efendim oy oy)
Çalılı Yarsuvatın arası
Çığıldaştı göl gölünce kan oldu (efendim oy oy)

(Ey) der Dadaloğlum yandım yakıldım
Yarsuvatta güleş(güreş)ettim yıkıldım (efendim oy oy)
Dokuz yüz atlıyanan(da) harbe dıkıldım
Yüzü burda sekiz yüzü hal oldu (efendim oy oy)

**KADİR MEVLAM SENİ ÜVMÜŞ YARATMIŞ
(KARACAOĞLAN)**

(Ey) Kadir mevlam seni övmüş yaratmış
Serdar etmiş güzellerin üstüne (of üstüne)
Top top etmiş zülûfünü taramış
Döküvermiş ince belin üstüne (yar yar üstüne)

(Ey) Elma elma yanakların algibi
Boyu uzar gider selvi dal gibi (of dal gibi)
Seherde açılan gonca gül gibi
Sandım kan damlamış karın üstüne (yar yar üstüne)

(Ey) Çıka çıka çıktım yoluna vardım
Verdiği çevreyi koluma sardım (of sardım)
Uğrunda ölümü gözüme aldım
Divanına durdum yolun üstüne (yar yar üstüne)

ELBEYLOĞLU BOZLAĞI

Benim atım Adanadan su içmez
Adana senden geçmeyincolmaz (efendim)
İnanman beyler ata bindiğim (bindiğim)
Misisin köprüsün geçmeyincolmaz (efendim oy oy)

Geçeydim Ilıcanın belinden
(bir) su içeydim Yarsuvatın gölünden (gölünden)
Kurtulunmaz Ömer Beyin dilinden (dilinden)
İnip bir dolusun içmeyincolmaz (efendim oy oy)

Elbeyloğlu Der de tükendi sözüm
Bir yazın ağılattı bir de güzün
Sılda sevdiğim Gündeşli kızın (vay kızın)
Varıp hub cemalin görmeyincolmaz (efendim oy oy)

BEDDUA (OY GELİN)

Koca konaklarda baykuşlar ötsün
Döşüyün üstünde boz yılan yatsın
Günde on beş kere sıtmalar tutsun
Beddua vermem alkış olsun (ey) gelin (oy gelin)

Günde on beş kere sıtmalar tutsun
Daha derdim az diyesin ey gelin (oy gelin)

Yattığın yer çayır çimen hoş olsun
Çocuk değil sevdiceğin daş olsun (daş olsun)
Koynun dolu kucağın boş olsun
Beddua vermem alkış olsun (ey) gelin (oy gelin)

Koynun dolu kucağın boş olsun
Daha derdim az diyesin ey gelin (oy gelin)

DURALİ AĞIDI

Durali'nin anasıyım
Virane damda yatarım
Ben gûnahtan sakınmazsam
Boğazıma ip takarım

Nenni nenni nenni

Biri allı biri telli

Gadan alım Anşa bacı
Hasan gelirse giderim
Kurban oluyum oluyum
Ben Ali'siz neylerim

Nenni nenni nenni

Biri allı biri telli

Şunları Ali'm'e aldığım
Şunu heştiniyon guzum
Gadan alım Anşa Bacı
Selvi benim iki gözüm

Nenni nenni nenni

Biri allı biri telli

Çıksam sarayı yıkarım
Diril diril dil dökerim
Umut kesmem küçücüğüm
Daha yolunu gözlerim

Nenni nenni nenni

Biri allı biri telli

TAHSİN BEY BOZLAĞI

Akşamdan kaçanı(da) erken tutarlar
Suçolani mahpuslara atarlar (of of)
Ben ölürsem nişanımı satarlar
Nolur Tahsin Bey de kıyma canıma
El aman efendim elden al beni

Demirden de şu Antebın yapısı
Açılmıyor Gavur Dağın kapısı (of of)
Toplanmışlar(da) koç yiğidin hepsi
Kıyma Tahsin Beyim(de) tatlı canıma
El aman efendim elden al beni

Aşık Hüseyinim gezdim yoruldum
Gözüm bağlı darağaca sarıldım (of of)
Evvel ölü idim şimdi dirildim
Kıyma Tahsin Beyim(de)tatlı canıma
El aman efendim elden al beni

SARI SULTANIM

Çungurlunun(da) çan saati kuruldu
Kollarıma (da) dar kelepçe vuruldu
İfadem alındı (da kele) cezam verildi
Niye cerbi dedin (de) sarı sultanım

Çungurlunun (da) çan saati parlıyor
Sultan hanım (da) domur domur terliyor
Gavur beyin görmüş gibi zorluyor
Niye cerbi dedin (de) sarı sultanım

Evleri var bir orman içinde
Sultanım gül toplar bağın içinde
Emsalin yoğudu (da kele) köyün içinde
Niye cerbi dedin (de) sarı sultanım

SENİR HAVASI

Uzaktır yolların (da anam) emenmiş gelmiş
Yükünü yüklemiş (te) yönünü dönmüş
Düğür saldım (da gavur) anan gelmesin demiş
Genç yaşımda (da) büktün benim belimi

Hacılar Hacılar (da gene) büyük Hacılar
Ardıçlar iniler (de) çamlar gıcılar
Size derim (size de) suya giden bacılar
İçininde (de) kömür gözlüm varm'ola

Yağmur yağdı (da) boran gibi kış gibi
Gündüz hayalıma (da kele) gece düş gibi
Şahin pençesine düşen (cura) kuş gibi
Bağardım çağardım (da) yedi dert beni

ÖZGEÇMİŞ

1957 yılında Adanada doğdu. İlk orta ve lise tahsilini Adanada yaptı. 1974 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesine girdi ve 1979 yılında ayrıldı. Bu yıllarda üniversite bünyesinde bulunan Türk Halk Bilimi Topluluğunda Türk Halk Müziği çalışmalarına katıldı. 1980 yılında Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümüne girdi. Öğrencilik süresince Ankaradaki Folklor derneklerinde müzik çalışmalarında bulundu. 1986 yılında Çukurova Üniversitesi Güzel Sanatlar biriminde Uygulamalı Öğretim Görevlisi olarak bir yıl çalıştı. 1987 1990 yılları arasında Adana Büyükşehir Konservatuvarında Türk Halk Müziği Yöneticisi olarak çalıştı. 1990 yılında Gaziantep Türk Musikisi Devlet Konservatuvarında öğretim görevlisi olarak göreve başladı ve bu üniversite tarafından İ T Ü Sosyal Bilimler Enstitüsüne yüksek lisans eğitimi yapmak amacıyla araştırma görevlisi gönderildi. Halen bu görevde bulunmakta olup evli ve iki çocuk babasıdır.